Коли пані Ірене вийшла з помешкання свого коханця і спускалася сходами, її раптом охопив уже знайомий безглуздий страх. Чорна дзиґа закрутилася перед очима, коліна заклякли у нестерпній нерухомості, і довелося схопитися за поручні сходів, аби не впасти. Вона вже не вперше наважилася на цей небезпечний візит і не вперше відчула це раптове тремтіння. Щоразу під час повернення додому переживала напади такого смішного і безглуздого страху і нічого не могла з собою зробити. Дорога на побачення була набагато легшою. Вона зупиняла машину на розі вулиці, не озираючись пробігала кілька кроків до воріт, а потім швидко мчала сходами догори, знаючи, що він уже чекає на неї за дверима, уже відчиняє їх різким рухом, і перший напад страху, перемішаний із нетерплячкою, розчинявся у гарячих привітальних обіймах. Але згодом, коли вона збиралася додому, цей таємничий страх наростав і накочувався на неї крижаними хвилями – разом із відчуттям провини і нав'язливим переконанням, що кожен випадковий перехожий на вулиці може прочитати у неї на обличчі, звідки вона повертається, і відповісти на її розгубленість нахабною посмішкою. Останні хвилини поряд із ним уже були отруєні передчуттям неспокою, який щомиті зростав. Вона збиралася, пропускаючи повз вуха його прощальні слова і опираючись останнім проявам ніжності, а її руки тремтіли від нервового поспіху. У цей момент усе в ній прагло тільки одного – якомога швидше піти звідси, вирватися з його помешкання, з його будинку, з цієї пригоди – назад, у своє спокійне врівноважене існування. Їй складно було наважитися подивитися в дзеркало, вона боялася побачити сумнів у власному погляді, але змушена була робити це, щоб пересвідчитися, що з її одягом усе гаразд і він не зрадить пристрасних обіймів, у яких її щойно стискали. Потім звучали слова прощання, які марно намагалися заспокоїти її, вона майже не чула їх через збудження і якусь мить напружено вслухалася у тишу за зачиненими дверима, боячись почути чиїсь кроки на сходах. А за дверима на неї уже чекав нетерплячий страх, прагнув скоріше торкнутися її і правом сильного примусити серце битися сильніше, так щоб вона спускалася сходами, мало не задихаючись, а потім відчувала, як сили, зібрані нервовим вольовим зусиллям, зраджують її.

Якусь мить вона стояла із заплющеними очима і жадібно вдихала темну прохолоду сходової клітки. Раптом десь угорі стукнули двері, вона злякано здригнулася, долоні механічно поправили густу вуаль, щоб на обличчя падала ще густіша тінь, і жінка збігла сходами донизу. Тепер їй загрожував ще один, останній, найважчий момент виходу на вулицю з чужих воріт, за якими вона могла наштовхнутися на несподіване запитання когось із знайомих, звідки це вона йде, а разом із цим запитанням на неї чекала б розгубленість і необхідність брехати. Тож вона нахилила голову, як легкоатлет перед розгоном та стрибком, і кинулася у пориві раптової відваги до шпарини напівпрочинених дверей.

І тут раптом з усього розгону налетіла на жінку, яка збиралася піднятися сходами.

– Вибачте, – розгублено пробурмотіла пані Ірене і хотіла якомога швидше пробігти повз жінку. Але та загородила дорогу і свердлила її розлюченим і неприховано зверхнім поглядом.

– Нарешті я застукала вас! – безцеремонно викрикнула вона хрипким голосом. – Звичайно, ви порядна жінка. Так звана порядна! Якій мало власного чоловіка, його грошей і всього іншого. Тож вона мусить відбити у бідної дівчини її коханого…

– Боже мій… що ви таке… Ви плутаєте мене з кимось… – затинаючись пробурмотіла пані Ірене і зробила ще одну спробу прослизнути за двері, але жінка міцно перекрила вихід своїм широким тілом і голосно кинула їй у відповідь:

– Ні, я не помиляюся… я добре вас знаю… Ви повертаєтеся від мого коханого, від Едуарда… Сьогодні я нарешті зловила вас і тепер знаю, чому він останнім часом так рідко знаходить час для мене… Отже, все через вас… Ви – підла!..

– Боже мій… – перебила її пані Ірене ледь чутним голосом. – Не верещіть так, – і мимоволі відступила назад.

Жінка знову поглянула на неї зверхньо. Це тремтіння, страх, ця очевидна безпорадність явно подобалися їй, бо вона вивчала свою жертву знущальним, самовпевненим і задоволеним поглядом. Її голос від утіхи зазвучав ще вульгарніше, і вона сказала майже по-панібратськи:

– Он які вони, ці одружені жінки, благородні, пристойні дами, які ходять красти чужих чоловіків. Обличчя закрите – ясно, що закрите: щоб потім знову можна було всюди видавати себе за чесну жінку…

– Що… що ви від мене хочете?… Я вас не знаю… Мені треба йти звідси…

– Йти звідси… звичайно… до законного чоловіка… до теплого родинного вогнища, щоб удавати там із себе аристократку і дозволити служниці роздягнути себе… А що буде з нами? Навіть якщо ми помремо від голоду, це нашу шляхетну панночку зовсім не… У таких, як ми, ці пристойні дами готові вкрасти останнє…

Ірене зібралася на силі і під впливом раптового пориву витягла із гаманця першу-ліпшу купюру.

– Ось… прошу вас… але дайте мені пройти… Я більше ніколи сюди не прийду… Обіцяю вам.

Жінка взяла гроші і подивилася на Ірене злим поглядом.

– Повія, – пробурмотіла вона.

Пані Ірене здригнулася від цього слова, але, побачивши, що жінка звільнила місце в дверях, вирвалася надвір – спітніла і задихана, ніби

самогубця, що кидається з вежі. Обличчя перехожих на вулиці здавалися їй спотвореними, ніби маски, і вона із затуманеним поглядом проривалася крізь них аж до автомобіля, який чекав на розі. Потім безсило опустилася на сидіння, не відчуваючи власного тіла, застиглого і знерухомілого, а коли здивований шофер врешті поцікавився, куди їхати, дивна клієнтка якийсь час дивилася на нього порожнім поглядом, аж поки її затьмарена свідомість врешті збагнула зміст сказаного.

– До Південного вокзалу, – скоромовкою вимовила вона, бо раптом подумала, що жінка може переслідувати її. – Але швидше, їдьте якомога швидше!

Аж коли авто рушило, вона усвідомила, яким ударом стала для неї сьогоднішня зустріч. Ударом у саме серце. Жінка відчула свої руки, які звисали по боках її тіла, ніби неживі, і раптом почала тремтіти і цокотіти зубами. У роті з'явився гіркуватий присмак, хотілося блювати – водночас вона відчувала якусь безглузду притлумлену лють, яка намагалася вирватися з її грудей назовні. Хотілося закричати або затупати ногами, аби звільнитися від цього спогаду, який міцно засів у її мозку, ніби риболовний гачок. Звільнитися від цього тупого обличчя, від зверхнього сміху, від духу підлості, який ішов із рота пролетарки, від поганого запаху цього гидкого рота, який з ненавистю викрикував їй в обличчя дошкульні слова, від загрозливо піднятого червоного кулака. Її нудило все сильніше, нудота підіймалася все вище, підступала до горла, а машина, яка їхала швидко, ще й посилювала це відчуття, бо пасажирку кидало з боку в бік на крутих поворотах. Вона хотіла попросити водія їхати повільніше, але раптом пригадала, що може мати не досить грошей, щоб заплатити йому, вона-бо віддала тій жінці майже все, що було в гаманці. Тоді Ірене дала шоферові знак зупинитися і швидко вийшла з машини, здивувавши його ще більше. На щастя, решти грошей вистачило, щоб розрахуватися. Зате вона опинилася у незнайомому районі, у натовпі заклопотаних людей, які робили їй боляче кожним своїм словом чи поглядом. Її коліна ніби розм'якли від страху і дуже неохоче рухалися вперед, але треба було якось дістатися додому, тож вона зібрала докупи рештки своїх сил і з надлюдською напругою ішла

від вулиці до вулиці, ніби продиралася через болото або брела по коліна в снігу. Але врешті вона таки дійшла і з нервовим поспіхом піднялася сходами, намагаючись хоч трохи заспокоїтися.

Аж тут, коли служниця зняла їй пальто і пані Ірене побачила, як син бавиться із молодшою сестрою, а довкола стоять знайомі речі, звідусюди віє затишком і надійністю власної оселі, потроху почала повертатися принаймні зовнішня видимість спокою і врівноваженості. Але всередині у грудях і далі болючими хвилями стискала серце тривога. Вона зняла вуаль, розгладила шкіру на обличчі, щоби здаватися спокійною, й увійшла до їдальні, де її чоловік сидів за накритим до вечері столом і читав газету.

– Пізненько, моя люба Ірене, пізненько, – привітався він із нею м'яким докором, встав із-за столу і поцілував у щоку. Їй стало соромно. Вони сіли за стіл, і він байдуже запитав, не відриваючи погляду від газети:

– Де ти була так довго?

– Я… була… в Амалії… їй треба було придбати дещо… і я пішла з нею, – додала вона, люта на себе за те, що не спромоглася на якусь переконливішу брехню.

Давніше вона завжди заздалегідь готувала ретельно продуману, захищену від будь-яких можливостей перевірити вигадку, а сьогодні страх примусив її забути про це і вдатися до такої невдалої імпровізації. Якщо раптом, – промайнуло у її свідомості, – її чоловік, як персонаж п'єси, яку вони нещодавно бачили в театрі, зараз передзвонить і запитає…

– Що з тобою? Ти здаєшся такою знервованою і… чому ти не знімеш капелюшка? – запитав чоловік.

Вона здригнулася і знову відчула, як сама себе викриває невпевненістю, квапливо піднялася і пішла до своєї кімнати зняти капелюшок. Там вона так довго дивилася в дзеркало, у власні перелякані очі, аж поки не визнала свій погляд достатньо впевненим і спокійним. Тільки тоді повернулася до їдальні.

Служниця подала наїдки, і вечір пройшов, як і всі інші вечори, хіба що трохи мовчазніше і не в такій затишній атмосфері, як завжди. Розмова точилася повільно, була скупою і часто переривалася. Її думки знай поверталися до зустрічі в під'їзді і відразу ж злякано тікали геть від цього спогаду, коли ця страхітлива жінка була так близько. Згадавши про це, Ірене піднімала очі, аби знову відчути себе у безпеці, доторкалася до якогось з предметів, що оточували її і нагадували про важливі епізоди з минулого, і це трохи заспокоювало її. А настінний годинник, який перебивав мовчання своїми сталевими кроками, непомітно підкорив собі биття її серця, і воно знову повернулося до рівного, безтурботно-спокійного ритму.

Наступного ранку, коли її чоловік пішов до своєї канцелярії, а діти – на прогулянку, вона врешті залишилася сама і знову повернулася подумки до вчорашньої жахливої зустрічі, але у ранковому світлі ця подія втратила значну частину своєї загрозливості. Пані Ірене усвідомила, що її вуаль була занадто густою, щоб справді можна було розгледіти риси обличчя. Тоді вона спокійно обдумала усі можливі заходи безпеки на майбутнє. Вона більше ніколи не піде до помешкання свого коханця – це вона знала напевно, – і таким чином їй удасться уникнути дуже ймовірної можливості ще раз зіткнутися з жінкою. Залишалася тільки небезпека випадковості, але і це було не так страшно, бо Ірене втекла машиною, отже, жінка не могла б вистежити її. Шантажистка не знала ні її імені, ні адреси, а впізнання лише на підставі нечітких рис обличчя навряд чи варто було боятися. Але і на такий малоймовірний випадок пані Ірене підготувала тактику поведінки. Бо, якби її не паралізував страх, вона повелася б зовсім інакше ще першого разу: зберегла б спокій, заперечила б усі закиди жінки, стверджувала б, що та плутає її з кимось, адже довести нападниця і так нічого б не

змогла і її можна було б звинуватити в наклепі. Пані Ірене не даремно була дружиною найвідомішого в місті адвоката: вона часто чула його розмови з колегами і знала, що вимагачів найкраще позбуватися відразу, реагувати на їхні слова крижаним спокоєм, бо будь-яка затримка, найменша ознака неспокою зміцнює позицію нападника.

Першим кроком обережності став короткий лист до коханого із повідомленням, що вона не зможе прийти завтра о домовленій годині, як і протягом кількох наступних днів. Коли вона перечитала послання, у якому вперше змінила власний почерк, тон видався їй занадто холодним, і вона вже хотіла замінити написане теплішими, інтимнішими словами, аж тут пригадала собі вчорашню зустріч у під'їзді, і її охопила лють, яка накопичилася всередині і спричинила холодний тон листа. Гордість жінки була ображена несподіваним і неприємним відкриттям того, якою вульгарною була її попередниця в серці коханого. І тепер вона перечитала листа уже з відчуттям ненависті і бажанням помсти, тож холодні слова і виражена ними відмова прийти трохи покращили її настрій.

Із цим юним піаністом, який уже був досить відомим, хоча поки що тільки у відносно вузьких колах, вона познайомилася на прийомі в когось із знайомих і вже незабаром, не відчуваючи до цього особливого бажання і навіть не дуже усвідомивши, як саме, стала його коханкою. Вона не відчувала в собі якогось особливого потягу, ні чуттєвого, ні духовного, і віддалася йому не стільки через сильне прагнення його тіла, скільки через недостатній опір його наполегливості, і трохи – з якоїсь неспокійної цікавості. У неї не було жодних причин заводити собі коханця – її тілесні потреби були цілком заспокоєні вдалим шлюбом, – не відчувала вона і типового для жінок браку духовної самореалізації, що її міг би дати позашлюбний роман, – життя із забезпеченим, інтелектуально вищим за неї чоловіком та двома дітьми було цілковито щасливим. Вона жила розмірено, задоволена собою та оточенням, і трохи сонно, позбавлена побутових труднощів завдяки міцному достатку. Хоча саме таке мляве існування, схоже на задуху перед грозою, часом сприяє несподіваному вибуху чуттєвості, а незмінна

температура подружнього щастя і повна відсутність бажань гнітять так само, як постійне невдоволення і безнадія. Ситість набридає не менше, ніж голод, і саме стабільність та забезпеченість її життя пробудили у ній цікавість до пригод. На шляху пані Ірене ніколи не траплялося перешкод. Її завжди оточували м'якість, турбота і ніжність, спокійне кохання й пошана домашніх. Вона не підозрювала, що така знудьгованість ніколи не визначається самими лише зовнішніми обставинами, а завжди є відображенням внутрішньої порожнечі і відсутності справді сильних почуттів, тому їй здавалося, що ця надмірна зручність позбавляє її контакту зі справжнім життям.

Несміливі мрії її юності про велике кохання та екстаз неземних почуттів були приспані дружнім спокоєм перших років шлюбу та грою інстинктів раннього материнства. А тепер, коли вона наближалася до свого тридцятиліття, ці мрії знову оживали в ній. Як кожна жінка, вона була переконана у власній здатності пережити велику пристрасть, але не пов'язувала це зі сміливістю та необхідністю платити за пригоди неминучу ціну небезпеки. І ось у такий момент повного задоволення життям, яке вона самостійно не здатна була урізноманітнити новими відчуттями, на її шляху раптом трапився оточений романтичним ореолом митця юнак, який захотів її сильно, демонстративно та неприховано. Вперше з часів ранньої юності вона відчула справжнє і сильне збудження. Цей юнак увірвався в її налагоджене існування, у світ, в якому сповнені поваги чоловіки досі лише належно оцінювали в ній "вродливу жінку", відпускали ввічливі дотепи і злегка кокетували, але жоден із них не жадав по-справжньому її жіночого єства. Їй самій сподобалася в ньому, здається, лише тінь якогось смутку на обличчі, занадто штучно стилізованому під цікаве і привабливе. Вона не вміла відчитати цієї штучності, такої ж завченої, як техніка його робіт і як вічна замріяність, свідомо посилена трохи надмірною, удавано імпровізованою меланхолією. Вона вважала цей смуток ознакою належності до вищого світу, який уявлявся їй із прочитаних книг кольоровим і привабливим, романтичним, як у побачених на театральній сцені виставах, тож вона мимоволі визирнула за край своєї звичної чуттєвості і ситої буденності, щоб зазирнути у цей світ. Комплімент його

грі, можливо, трохи надто пристрасний з погляду пристойності, який вона пустила під впливом раптової зміни настрою, змусив його підняти очі над клавішами, і вже цей перший його погляд був сміливим та чуттєвим. Вона злякалася, але водночас відчула привабливість цього страху. Потім була розмова, під час якої все здавалось їй осяяним і розігрітим полум'ям неземних відчуттів. Усе це заінтригувало її й пробудило настільки сильну цікавість, що вона не змогла опиратися спокусі зустрітися ще – цього разу на концерті. Відтоді вони бачилися все частіше, а незабаром ці зустрічі перестали бути випадковими. Досі вона не надто довіряла своїм музичним смакам, і то цілком обґрунтовано, але тепер стала для нього, справжнього митця, важливою порадницею і довіреною особою, і про це він не забував нагадувати їй при кожній нагоді. А вже через кілька тижнів після знайомства він змусив її необачно повірити, що він хоче, щоби вона і тільки вона стала першою слухачкою його нового твору в нього вдома. Можливо, таке теж входило в його плани, але посеред палких поцілунків і її несподіваної готовності віддатися йому про це забулося. Після такого неочікуваного розвитку подій її охопив переляк, таємничий ореол, який оточував її коханого досі, розвіявся, а почуття провини за мимовільну подружню зраду було частково заспокоєне втішним для марнославства усвідомленням, що вона вперше і, як їй здавалося, самостійно прийняла рішення і заперечила мораль міщанського світу, в якому жила.

Спочатку вона жахалася власної зіпсутості, а потім потроху перемогло марнославство, і вона навіть почала пишатися собою. Але і ці неоднозначні почуття недовго були такими бурхливими. Інтуїтивно вона весь час відчувала потребу захистити себе від цього чоловіка, і насамперед від усього нового в ньому, від того, що так вабило її на початку, викликало цікавість. Екстравагантна манера вбиратися, циганський спосіб існування, нестабільність доходів, через яку він всякчас кидався в крайнощі, переходячи від марнотратства до злиднів, – усе це викликало опір її міщанського характеру. Як і більшість жінок, вона хотіла, щоби її митець мав дуже романтичний вигляд здалеку, але зблизька відповідав усім світським умовностям: дикий звір, але за

міцними ґратами звичайності. Пристрасть, яка так захоплювала її в його музиці, непокоїла у близькому тілесному спілкуванні, а якщо зовсім відверто, то його раптові і владні обійми їй не подобалися: вона все порівнювала їхню егоїстичну манеру з ніжністю і повагою, які завжди виявляв у інтимні моменти її чоловік протягом усіх прожитих разом років. Але після першої подружньої зради вона приходила до коханця знову і знову, не відчуваючи ні особливого щастя, ні розчарування, лише через якесь дивне відчуття обов'язку і з млявого призвичаєння. Вона належала до тих жінок, що їх не так уже й рідко можна зустріти і серед легковажних чи навіть утриманок, чия внутрішня міщанська порядність настільки сильна, що вони привносять певну впорядкованість навіть у подружню зраду, одомашнюють будь-яку романтичну пригоду і намагаються найсильніше і найбільш незвичайне почуття накрити маскою буденності. Уже через кілька тижнів вона знайшла у своєму житті місце для цього юнака, акуратно виділила для нього, як і для своїх свекра й свекрухи, визначений день раз на тиждень. Ці стосунки не змусили її нічим жертвувати, навпаки, вона тільки додала дещо до свого звичного розпорядку. Коханець не змінив механізму її зручного існування – він просто поповнив його розмірене щастя, як третя дитина або автомобіль, і пригода вже незабаром стала такою ж банальністю, як і дозволені насолоди.

Перший же випадок, коли їй довелося заплатити за пригоду, відчути небезпеку, примусив її відразу дріб'язково замислитися над тим, чи варта приємність аж таких жертв. Вона була розпещена долею, сімейним щастям, достатком і перетворилась на особу, майже цілком позбавлену бажань, тож найменша незручність відразу ж видалася їй нездоланною перешкодою. Вона не збиралася поступатися навіть найменшою часткою свого душевного спокою та безтурботності і була готова без зайвих роздумів пожертвувати пригодою задля зручності.

У відповідь на своє послання вона отримала наляканого, нервового і хаотично написаного листа із безпорадними благаннями, скаргами й оскарженнями, і лист знову пробудив у ній невпевненість, чи варто було так відразу відмовлятися від цих стосунків, адже така неприхована

пристрасть тішила її амбітність і розчулювала своїм самовідданим розпачем. Коханець наполегливо благав хоча б про коротеньку зустріч, під час якої він міг би довідатися про свою провину, якщо раптом йому довелося мимоволі чимось образити її. І їй сподобалася ця нова гра, ця можливість ображеним мовчанням і непоясненим розривом зробити себе в його очах ще бажанішою і недосяжнішою. Їй подобалася можливість перебувати в оточенні пристрасті, але самій зберігати спокій, як це водиться між усіма внутрішньо холодними і байдужими людьми. Тож вона призначила йому зустріч у кондитерській, де, як їй раптом пригадалося, вона ще юною дівчиною вже була колись на побаченні з одним актором. Тепер їй здавалися неймовірно дитячими і його тодішнє обожнювання, і її власна безтурботність. Вона осміхнулася на думку про те, як дивно, що тепер у її житті знову з'являється романтика, якої вона була позбавлена протягом усіх років шлюбу. І вона вже майже раділа вчорашній неприємній зустрічі, яка дала їй справді сильні відчуття, що від них досі тремтіли її нерви, хоча вона, звичайно, досить швидко заспокоювала їх.

Цього разу вона вбралася у темну сукню, яка нічим не виділялася б у натовпі, та інший капелюшок, щоб на випадок нової зустрічі із переслідувачкою бути менш упізнаваною. Її рука потяглася до полиці, де лежала дуже густа вуаль, яка приховувала риси обличчя, але раптовий напад упертості примусив відкласти вуаль убік. Чому це вона, шанована жінка, має боятися вийти на вулицю через якусь незнайомку? І от страх перед небезпекою уже перетворився на незвичне, небезпечне і спокусливе лоскотання нервів, на готовність до поєдинку, яка примушує отримувати задоволення від доторку до холодного леза шаблі чи зазирання в чорне дуло револьвера, де зачаїлася спресована смерть. Це нервове тремтіння, передчуття пригоди вносили у її спокійне життя щось досі незнане, близькість пригоди приваблювала, розпалювала азарт до гри, а новизна відчуття незвично напружувала нерви, і здавалося, ніби по всьому тілу пробігають електричні розряди.

Вона пережила коротенький напад страху тільки з самого початку, щойно вийшла на вулицю, – це було схоже на пронизливий холод, який

пробирає аж до кісток, коли запихаєш у воду кінчики пальців ноги перед тим, як занурити у хвилі все тіло. Але за мить цей холод минув, і вона відчула незвичний приплив енергії, радості життя, незнайоме їй досі бажання ступати якомога легше, пружніше і впевненіше, високо підіймати ноги і стрімко ступати вперед. Їй стало майже прикро за те, що кондитерська розташована так близько від дому, бо хотілося б рухатися у цьому напруженому ритмі якомога довше, поспішаючи на магічний поклик пригоди. Час до призначеного побачення спливав швидко, а відчуття приємної певності у серці підказувало їй, що коханий уже чекає на неї. Він сидів за столиком у кутку, і коли вона зайшла, схопився з місця з таким запалом, що це приємно розчулило її, і водночас їй стало трохи соромно за нього. Вона змушена була зробити йому зауваження і попросила говорити тихіше, бо він просто з порога накинувся на неї з цілим потоком питань і докорів. Вона так і не назвала справжньої причини свого рішення, а лише невизначеними натяками розпалила його ще більше. Тепер вона була недосяжною для його бажань і навіть не обіцяла нічого в майбутньому, бо відчула, як сильно збуджує його ця загадкова і раптова неприступність, відмова від побачень… Коли після півгодинної гарячкової розмови вона покинула його, не подавши навіть надії на якусь ніжність, у неї всередині спалахнуло дивне відчуття, знайоме ще з юності, але відтоді забуте. Їй здавалося, що десь глибоко в неї всередині горить невеличкий вогник, який тільки чекає вітру, щоб розгорітися по-справжньому і вибухнути потужним полум'ям. Вона сміливо відповідала на кожен зацікавлений чоловічий погляд на вулиці, і такий несподіваний успіх змусив її раптом зупинитися перед дзеркалом у квіткарні і роздивитися власну вроду на тлі червоних троянд і вкритих краплями води фіалкових пелюсток. Її очі блищали від збудження, вона відчувала себе легкою і юною, на напіврозкритих вустах сяяла посмішка, а тіло рухалося так плавно, ніби от-от мало злетіти. Їй хотілося позбутися всіх зовнішніх умовностей, хотілося танцювати й підстрибувати, вивільнитися зі звичного ритму власної ходи. Але дзвони церкви Святого Михайла, повз яку вона саме проходила, нагадали, що час повертатися додому, у вузький упорядкований світ. З часів свого дівоцтва не відчувала вона такої легкості і такого чуттєвого пориву – ні в перші роки шлюбу, ні в обіймах

коханця. Уже незабаром їй доведеться пожертвувати цією легкістю, натхненням і чуттєвим напруженням, щоб знову повернутися до розміреного домашнього розпорядку, і думка про це була нестерпною. Пані Ірене втомлено попрямувала далі. Перед під'їздом свого будинку ще раз нерішуче зупинилася і на повні груди вдихнула гаряче повітря, відчула неспокій цього незвичного моменту і те, як глибоко в серці завмирає останній поштовх щойно пережитої пригоди.

Раптом хтось торкнувся її плеча. Вона озирнулася.

– Що… що ви знову хочете від мене? – запитала вона, перелякана на смерть, коли побачила перед собою ненависне обличчя переслідувачки, і відразу ж злякалася ще більше, бо цими словами мимоволі видала себе.

Адже вона збиралася робити вигляд, ніби не впізнає цієї жінки, якщо зустріне її ще колись, заперечувати усі її слова і зустріти домагання сміливо і з гідністю.

… Але тепер було вже пізно.

– Я чекаю на вас уже півгодини, пані Ваґнер.

Ірене здригнулася, почувши власне ім'я. Ця особа знала, як її звати і де вона живе. Тепер для неї усе втрачено, її доля опинилася в руках цієї жінки. На губах застигли старанно приготовані і завчені слова, але язик її був паралізований і вона не могла вимовити ні звука.

– Уже півгодини чекаю, пані Ваґнер.

Жінка повторила свої слова з погрозою, ніби дорікала Ірене.

– Чого ви хочете… Чого ви хочете від мене…

– Ви добре знаєте, чого я хочу, пані Ваґнер, – на звук свого імені Ірене знову здригнулася. – Ви дуже добре знаєте, чому я прийшла.

– Я не бачила його більше… дайте мені спокій… я більше ніколи не побачу його… ніколи…

Жінка зачекала, поки в Ірене від хвилювання перехопить подих. А потім сказала, грубо, ніби до своєї підлеглої:

– Не брешіть! Я ходила за вами аж до кондитерської, – і, побачивши, як Ірене злякано відступає, додала ще більш зверхньо: – Це тепер моє основне заняття, бо з роботи мене потурили, як вони кажуть, "через скрутні часи". Самі знаєте, як воно буває. Тож нічого не залишається, як тільки побільше бувати на свіжому повітрі, знаєте, гуляти… як усі порядні пані.

Вона вимовила це з холодною злістю, яка вколола Ірене у саме серце і примусила відчути себе беззахисною перед оголеною брутальністю і підлістю цієї особи. Їй ставало все страшніше від думки, що жінка може знову заговорити голосніше або що надійде чоловік і тоді все втрачено. Тремтячими руками намацала вона свою сріблясту сумочку і витягла з гаманця усі гроші, які там були. З відразою увіпхнула купюри до рук жінки, а та вже виставила долоню, впевнена, що здобич її не омине. Але тепер ця рука не здригнулася і не відсмикнулася засоромлено, коли отримала гроші, як було попереднього разу, а застигла в повітрі, розчепіривши пальці, ніби кігті.

– Дайте і сумку, щоб гроші часом не загубилися! – зверхньо вимовив викривлений рот, і жінка засміялася, видаючи тихий гортанний звук.

Ірене уважно подивилася в її очі, але витримала лише мить і змушена була відвести погляд. Цю нахабну і підлу зверхність неможливо було витерпіти. Відраза пронизала її тіло, ніби пекучий біль. Геть, геть, подалі звідси, тільки б не бачити більше цього обличчя! Вона

відвернулася, швидким рухом тицьнула жінці дорогу торбинку і вибігла сходами догори, гнана страхом.

Чоловіка ще не було вдома, тож можна було дозволити собі з розгону впасти на диван і лежати нерухомо, ніби після удару молотком, тільки пальці час від часу пронизувало дрібне тремтіння, яке хвилями розходилося аж до плечей. Ніщо в її тілі не боронилося проти цього нападу визволеного жаху. Аж коли вона почула з коридору голос чоловіка, то знайшла в собі сили встати і перейти до іншої кімнати. Її рухи були механічними, а тіло ніби враз утратило здатність відчувати.

І ось страх міцно вкорінився в її домі і не збирався нікуди тікати. Протягом численних, нічим не заповнених годин вона знову і знову прокручувала перед собою деталі жахливої зустрічі, усе чіткіше усвідомлюючи безнадійність своєї ситуації. Ірене не знала, звідки жінка могла довідатися її ім'я й адресу, але не було жодного сумніву, що та використає своє знання і тепер весь час вимагатиме гроші. Тим більше, що перші спроби пройшли так вдало. Минуть роки, а жінка продовжуватиме липнути до неї як гриб-паразит до дерева, і позбутися її не допоможуть навіть найвідчайдушніші зусилля, бо хоча чоловік пані Ірене достатньо заможний, без його відома вона не зможе знайти достатньої суми, яка раз і назавжди позбавить її жахливої незнайомки. А крім того, пані Ірене добре знала з розповідей чоловіка, що домовленості та угоди з такими безсоромними, позбавленими честі людьми не мають жодної вартості. Вона припускала, що їй удасться відсунути катастрофу ще на місяць, максимум на два, а потім хитка будівля її сімейного щастя неминуче розвалиться. Те, що вона потягне незнайомку до безодні разом із собою, давало єдину, хоча і слабку втіху. Бо шість місяців ув'язнення для такої особи, яка напевно уже бувала під арештом, значили явно небагато, натомість самій Ірене загрожувала докорінна зміна способу життя, а підсвідомо вона відчувала, що існувати інакше просто не здатна. Починати життя спочатку після втрати честі і з вічною плямою на репутації здавалося їй чимось геть нездійсненним, адже досі життя не ставило перед нею випробувань, а лише осипало подарунками, і все давалося їй надто легко, без жодних зусиль. А крім

того, у неї були діти, чоловік, дім, усе це давно стало невід'ємною частиною її єства, її світу. І вона дуже чітко усвідомила це саме тепер, коли раптом виникла небезпека втратити їх. Раніше такі речі завжди були для неї абстрактними, а тепер раптом виявилося, що вони життєво необхідні, страшенно важливі, і їй не вкладалася в голові, видавалася неможливою, фантастичною думка про те, що якась чужинка, прийшовши просто з вулиці, може зруйнувати все це одним-єдиним словом.

Зі страхітливою певністю вона усвідомлювала, що катастрофа неминуча і уникнути її неможливо. Але що… що саме трапиться? Відповідь на це питання вона шукала з ранку й до вечора. Яскраво уявляла, як одного дня чоловік отримає листа, потім зайде до неї в кімнату, блідий, похмурий, візьме її за лікоть, почне розпитувати… А далі… що буде далі? Що він зробить? На цьому місці картини в її уяві розчинялися в темряві панічного страху. Вона не знала, що буде далі, і її припущення падали у бездонне провалля. Але з цих неясних передчуттів випливало одне – як мало вона знає свого чоловіка і як складно їй передбачити його дії та рішення. Вона вийшла за нього заміж, бо так хотіли її батьки, а вона не опиралася, і протягом восьми приємних, зручних і щасливих років у шлюбі з ним не відчула жодного розчарування, а лише зміцнення симпатії. У них народилися діти, був спільний дім, вони провели поряд, у спілкуванні, багато годин, але тільки тепер, коли вона питала себе, як він може повестися у цій ситуації, їй було зрозуміло, наскільки чужим і незнайомим залишився він для неї. Вона гарячково намагалася пригадати різні деталі їхнього життя протягом останніх восьми років, і вони поставали перед її очима ніби освітлені страхітливим велетенським ліхтарем, демонструючи їй, що вона ніколи не пробувала з'ясувати справжню сутність його натури і тепер, через вісім років, не знала, був він безжальним чи м'якосердим, суворим чи ніжним. Із фатально запізнілим почуттям провини вона змушена була визнати у цій критичній і життєво небезпечній ситуації, що знає лише поверхову, світську сторону його характеру, а не справжню, глибинну суть, яка прийматиме рішення у трагічну мить. Вона почала гарячково пригадувати риси його характеру і те, що він

казав, коли у схожих ситуаціях опинялися інші люди, але змушена була здивовано і присоромлено визнати, що він ніколи не говорив із нею про свої погляди, а вона не ставила йому настільки складних та інтимних питань. Тепер вона годинами перебирала у пам'яті епізоди з їхнього життя, які допомогли б їй краще зрозуміти його характер. Її страх несміливо стукав у кожен найнезначніший спогад, намагаючись знайти вхід до потаємних сховків його серця.

Тепер вона уважно дослухалася до всього, що він говорив, і щодня злякано та нетерпляче чекала його повернення. Пропускала повз вуха слова привітання, зате уважно стежила за кожним жестом – як він цілував їй руку, гладив по волоссю, і все більше переконувалася, що за цим стоїть не так упевнена в собі пристрасність, якої вона цнотливо побоювалася, як ніжність і глибока та міцна симпатія. Він завжди розмовляв із нею спокійно і врівноважено, ніколи не виявляв нетерплячки чи роздратування, усім своїм виглядом демонстрував привітну розслабленість, яка була трохи схожа на його манеру спілкуватися зі слугами, і сильно відрізнялася від того, як він говорив із дітьми – біля них він завжди був жвавим, радісним, а часто і захопленим грою. Сьогодні він як і завжди детально розпитав її про домашні справи, частково задля того, щоб дати їй можливість продемонструвати йому коло своїх зацікавлень, але при цьому приховував свої, і вона вперше помітила, спостерігаючи за ним, як сильно він оберігає її, як стримано намагається пристосуватися до банальності їхніх щоденних розмов. І сама ця невинна банальність, якої вона ніколи не усвідомлювала, раптом злякала її. Він ні словом не прохопився про себе, і її цікавість, спрагла хоч якогось заспокійливого знаку, залишилася невдоволеною.

Нічого не довідавшись із його слів, вона уважно спостерігала за обличчям чоловіка, який сидів у фотелі і читав книгу під яскравим електричним світлом лампи. Розглядала його лице, ніби зовсім чуже, шукала у цих знайомих і водночас зовсім незнаних рисах характер, який залишився прихованим від неї та її байдужості протягом восьми років спільного життя. Чоло було ясним і благородним, свідчило про напружену духовну роботу, а рот указував на строгість і непохитність

натури. Усі риси були напруженими, по-чоловічому енергійними й сильними. Вона зі здивуванням усвідомила, що він вродливий, і не без захоплення спостерігала за його стриманою серйозністю і маломовністю, яку досі поверхово вважала нехіттю до спілкування і радо поміняла б на привітну балакучість. Але очі, в яких чаїлася основна таємниця його натури, були опущені на книгу, і вона не мала змоги роздивитися їх. Тому зосередила всю увагу на стрімкій лінії профілю, що означала якесь одне-єдине слово – прощення або прокляття, і суворість цього чужого профілю злякала її, хоча у його рішучості вона вперше роздивилася своєрідну привабливість. Раптом Ірене усвідомила, що їй подобається роздивлятися власного чоловіка, що вона робить це із задоволенням і гордістю. І це усвідомлення, яке так несподівано прокинулося в ній, прийшло разом із болючим поколюванням у грудях, із тупим відчуттям жалю за пропущеним, із чуттєвою напругою, якої раніше не викликало у неї його тіло, принаймні нічого такого вона не пригадувала. Тут він підняв очі від книги. Вона квапливо відступила назад у темряву, аби нетерпляче запитання у її погляді не викликало його підозр.

Три дні вона нікуди не виходила. І злякано зауважила, що цю вперту присутність помітили діти, чоловік і слуги, бо раніше вона рідко проводила вдома багато часу, а тим більше цілі дні. Її не надто домашня натура і незалежність від дрібних побутових клопотів завдяки достатку давали змогу перебувати вдома лише у хвилі відпочинку, наодинці з собою їй переважно бувало нудно, тож вулиця, театр, різноманітні салони та світські зібрання були улюбленими місцями проведення часу. Там ніколи не бракувало розваг і нових знайомств, там можна було безперервно тішитися життям, не докладаючи до цього ніяких зусиль, її чуття при цьому весь час перебували у напівсонному стані, але це не заважало отримувати насолоду. Своїм способом мислення та світоглядом пані Ірене належала до особливої категорії людей – елегантної світської буржуазії Відня. Увесь розпорядок дня таких людей зводився до проведення часу разом із знайомими свого кола, що нагадувало регулярне виконання якихось таємничих домовленостей про те, щоб якомога частіше опинятись одночасно в тих самих місцях,

зустрічатись одне з одним і перетворювати ці позбавлені конкретної мети зустрічі та взаємні спостереження на основний сенс свого існування. Людина, яка звикла до всякчасного перебування в товаристві і необтяжливого спілкування, опиняючись на самоті, втрачає ґрунт під ногами. Її чуття бунтуються проти відсутності подій, якими живилися досі, – дріб'язкових, але таких звичних, – і тоді перебування на самоті дуже швидко перетворюється на невпинне зростання ненависті до себе. Вона відчувала, як нескінченно тягнуться години, важким тягарем опускаючись їй на плечі, і яким беззмістовним видається все без звичних занять. Вона тинялася від стіни до стіни у кімнатах їхнього помешкання, ніби у в'язниці, дратувалася і не знаходила собі заняття. Відчувала себе ізольованою від усього, чим досі жила, від світу, на вході до якого тепер стояла, ніби янгол із палаючим мечем, її переслідувачка з погрозами.

Першими зміни в її поведінці помітили діти, а старший хлопчик навіть відверто висловив здивування, що мама так часто буває вдома, примусивши її засоромитися. Слуги та гувернантка лише перешіптувалися, обмінюючись припущеннями. Вона марно намагалася виправдати своє сидіння вдома вигаданими, хоча і досить переконливо сформульованими необхідностями. Але саме ця вимушеність шукання причин і штучність пояснень продемонстрували їй, якою зайвою стала вона у колі своїх найближчих через власну багаторічну байдужість до них. Щоразу, коли вона намагалася знайти собі якесь заняття, неминуче наштовхувалася на чийсь опір, і її раптові намагання зробити щось корисне сприймалися як порушення давно здобутих прав і нещадно відкидалися. Усі місця у її власному домі були зайняті, усі повноваження розподілені, і вона відчувала себе у цьому налагодженому механізмі чужорідним тілом. Вона не знала, як згаяти час, якого раптом стало так багато, навіть спроби зблизитися з дітьми були приречені на поразку, бо і діти сприйняли її несподіване і раптове зацікавлення своїм життям як запровадження додаткового контролю, і їй довелося присоромлено почервоніти, коли під час однієї з таких спроб семирічний син запитав її, чому вона більше не ходить на прогулянки. Усюди, де б вона не намагалася допомогти, це тільки порушувало давно заведений порядок, а будь-яка її діяльна участь у житті домашніх викликала їхню підозру.

Крім того, їй забракло кмітливості, аби зробити власну присутність не такою помітною, наприклад, сидіти у себе в кімнаті з книгою чи якоюсь роботою, постійне відчуття страху, як і кожне сильне відчуття, породжувало перманентну нервовість, що без кінця ганяла її з кімнати в кімнату. Кожен телефонний дзвінок чи дзвінок у двері примушував здригатися, і вона щоразу ловила себе на тому, що крадькома визирає з-за штори у вікно, зголодніла за спілкуванням або хоча б можливістю побачити когось, спрагла свободи, але одночасно сповнена страху побачити серед облич перехожих те єдине, яке переслідувало її навіть у снах. Вона відчувала, як раптом вибухнуло і розвалюється на шматки її спокійне існування, і у своєму безсиллі вже передчувала повний крах. Ці три дні у камері власної кімнати здалися їй довшими за вісім років шлюбу.

Але на третій вечір вони з чоловіком були запрошені в гості і відмовитися від цього без переконливої причини було неможливо. Та і час уже зламати ці невидимі ґрати, які раптом виросли довкола неї, або ж нехай вони знищать її, якщо так уже має статися. Їй необхідно зробити перерву, побачити людей, відпочити від цієї самовбивчої самотності страху. Навряд чи існувало б місце, де вона могла б почуватися захищенішою і недосяжнішою для невидимого переслідування, аніж у чужому будинку, в домі своїх друзів. Її страх тривав рівно секунду, одну-єдину секунду, поки вона вперше після тієї зустрічі виходила з дому на вулицю, на якій десь причаїлася та страшна жінка. Вона міцніше притислася до чоловіка, взяла його попід руку, заплющила очі і швидко зробила кілька кроків тротуаром до машини, яка вже чекала на них. Щойно вона опустилася на сидіння, як її внутрішній тягар раптом кудись зник і з'явилося відчуття захищеності поряд із чоловіком, в автомобілі, який швидко мчав нічними вулицями, а коли вони піднялися сходами до чужого будинку, їй стало ще спокійніше. Тепер вона могла на кілька годин повернутися до свого звичного безтурботного і щасливого колись стану, підсиленого радістю людини, яка нарешті вирвалася зі стін в'язниці і знову побачила сонячне світло. Тут вона була захищена від переслідування надійним муром, тут зібралися ті, хто любить її, поважає й захоплюється, святково вбрані

люди без жодних лихих намірів, легковажні і розпашілі від задоволення, яке нарешті знову оточило і її. Щойно вона зайшла, як прочитала у скерованих на себе поглядах, що вона гарна, а її краса тільки розцвіла за кілька днів, протягом яких вона була позбавлена захопленого споглядання. Це була така насолода після усіх цих днів мовчання, коли гострий плуг тривожних думок безрезультатно різав на шматки її мозок, перетворюючи все у ній на суцільну болючу рану, тим приємніше було тепер знову почути компліменти, які з шурхотом проникали під шкіру і примушували кров швидше пульсувати у жилах, немов підштовхували її електричними розрядами. Вона зупинилася на місці і застиглим поглядом дивилася поперед себе, поки у її грудях щось нервово сіпалося і рвалося назовні. Раптом вона збагнула, що це був забарикадований у грудях сміх, який прагнув на волю. І ось тепер він вирвався з пострілом, як корок із пляшки шампанського, покотився дрібними пінистими колоратурами, вона сміялася і сміялася, не в змозі зупинитися і трохи соромлячись свого вакханського настрою. З її нервів виливалася напруга, усі чуття загострилися, були здоровими і збудженими, вперше за останні дні вона їла зі справжнім апетитом і пила, ніби багато днів поспіль потерпала від спраги.

Її втомлена самотністю, зголодніла за спілкуванням душа на повну силу вбирала усі життєві насолоди. Музика вабила її і проникала глибоко під розпалену шкіру. Почалися танці, й Ірене відразу ж опинилася у самій середині танцюристів. Танцювала з такою насолодою, як ще ніколи в житті. Це кружляння у безкінечному потокові пар позбавляло її важких і неприємних думок, ритм вростав у її тіло і надихав його запалом руху. Коли музика припинялася, тиша робила їй боляче, заповзала у тремтяче тіло змією внутрішнього неспокою, і жінка радо кидалася знову у вир танцю, ніби у прохолодну, заспокійливу купіль. Раніше вона танцювала не дуже добре, була занадто стриманою, скутою й обережною у рухах, але сьогоднішнє сп'яніння визволеної радості позбавило її усіх цих комплексів. На ній ніби тріснув сталевий корсет із сорому та поміркованості, який раніше завжди стримував усі її пристрасті, і їй здалося, ніби вона тане і розчиняється у неземній насолоді. Ірене відчувала довкола себе чиїсь випадкові лікті, долоні,

доторки, наближення і зникання, дихання, голоси, лоскотання і хихотіння, музику, яка проникала просто в кров, напруження всього тіла, настільки сильне, що одяг ніби горів на ній і хотілося роздягнутися, щоб оголена шкіра могла ще глибше увібрати в себе це щасливе сп'яніння.

– Ірене, що з тобою? – вона озирнулася, похитуючись і сміючись, ще розпашіла від танцю.

І тут її у саме серце вколов здивований, нерухомий і крижаний погляд її чоловіка. Вона злякалася. Можливо, вона поводиться занадто вільно? Чи зрадила себе чимось?

– Що… що ти маєш на увазі, Фріце? – затинаючись, запитала вона, вражена раптовим холодом його погляду, який ніби намагався якомога глибше проникнути у неї всередину і який вона вже відчувала на самому дні свого серця. Їй захотілося закричати під рішучим тиском цього погляду, який просвердлював її наскрізь.

– Ти якась дивна сьогодні, – врешті пробурмотів він.

У його голосі прозвучало здивування. Вона не наважилася запитати, про що саме він говорить. І тільки дивилася, як він мовчки, не промовивши й слова, розвернувся і пішов геть, на його широкі плечі, міцну і високу статуру, широку потилицю, схожу на верхівку залізної вежі. "Як у вбивці", – полохливо промайнула в неї в голові безглузда думка. У цей момент, так, ніби бачила його вперше, вона раптом відчула незнаний досі страх перед власним чоловіком, сильним і небезпечним.

Знову зазвучала музика. До неї підійшов якийсь пан, вона механічно взяла його попід руку, але тіло раптом знову стало важким і скутим – навіть приємна мелодія вже не могла його розворушити. Якийсь тягар поволі підіймався від ніг усе вище, кожен крок робив їй боляче. І вона змушена була попросити свого партнера відпустити її. Зупинившись,

вона мимоволі озирнулася на свого чоловіка. І перелякалася. Він стояв просто за її спиною, ніби чекав завершення танцю, і її знову різонув його пильний погляд. Чого він хотів? Про що здогадувався? Вона злякано поправила на собі сукню, ніби намагаючись захистити від нього груди. Його мовчання було таким же затятим, як і погляд.

– Будемо йти додому? – несміливо запитала вона.

– Так, – його голос звучав суворо і вимогливо.

Він пішов уперед. І вона знову побачила перед собою загрозливо широку потилицю. Чоловік подав їй шубу, але її не переставало морозити. Додому вони їхали мовчки. Вона не наважувалася промовити ні слова. Її муляло неясне передчуття нової небезпеки. Тепер небезпека загрожувала їй з усіх боків.

Цієї ночі їй наснився страшний сон. Тихо звучала якась незнайома музика, вона зайшла до яскраво освітленої зали з високою стелею і опинилася посеред натовпу. До неї підійшов якийсь юнак, обличчя якого здавалося знайомим, хоча вона так і не змогла його впізнати, взяв її попід руку і повів до танцю. Вона занурилася у м'яку хвилю приємності, музика підхопила і понесла її, піднявши над землею, вони танцювали, кружляючи у великих залах, освітлених золотими люстрами, які світили з такої недосяжної висоти, що здавалися зорями. Дзеркала на стінах повертали їй її власний усміх, а потім несли далі, помножений у численних відображеннях. Танець набирав темп, музика звучала все голосніше. Ірене зауважила, що юнак притискається до неї щораз тісніше, а його долоня блукає по її оголеному плечі, вона аж застогнала від болючого жадання, а її очі занурилися у його, і їй здалося, що вона нарешті його впізнала. Він здався їй схожим на одного актора, якого вона знала ще маленькою дівчинкою і в недосяжність якого була по-дитячому палко закохана. І вона вже хотіла захоплено вимовити його ім'я, але він заглушив її тихий стогін гарячим поцілунком. І вони продовжували кружляти залами, злившись у поцілунку, ніби єдине тіло. Теплий вітерець ніс їх легко й нечутно, непомітно зникла кудись стеля, і

тіло знову стало невагомим, вільним від усіх обмежень й умовностей. Тут хтось поторсав її за плече. Вона затримала подих, дослухаючись, і раптом затихла музика, згасло світло, чорними тінями насунулися на неї стіни, а партнер кудись зник.

– Дай сюди те, що ти вкрала! – крикнула їй та сама жахлива жінка, вигук відбився від стін, а крижана рука ніби кліщами обхопила зап'ястя Ірене. Вона різко випросталася й почула власний крик, страшний, відчайдушний зойк жаху, вони з жінкою ще поборолися, але суперниця була сильніша, зірвала разок перлів із шиї Ірене, а разом з тим і півсукні, відкривши груди і руки, а шматки тканини звисали по боках. І раптом звідкись знову з'явилися люди – вони сходилися на крик з усіх залів, зупинялися довкола неї і глузливо розглядали її, напівоголену, а жінка кричала:

– Вона вкрала його у мене, ця зрадниця, повія.

Ірене не знала, куди їй подітися, як заховати очі, бо люди з виразами цікавості на карнавальних масках, під якими ховалися їхні обличчя, загрозливо наближалися і простягали руки до її оголеного тіла. Нарешті її напівпритомний погляд у пошуках порятунку і втечі наштовхнувся на постать чоловіка, який нерухомо стояв у дверях, а праву руку тримав за спиною. Вона закричала і побігла геть, крізь численні зали, позаду галасував жадібний натовп, вона відчувала, як шматки сукні один за одним опадають додолу, вже ледве вдавалося втримати на собі решту. У цей момент перед нею раптом відчинилися двері, вона поспіхом кинулася сходами донизу, щоб урятуватися, але там на неї вже чекала та сама підла жінка з пазуристими долонями, у своїй вовняній спідниці. Ірене відскочила вбік і, як божевільна, кинулася в невідомість, але жінка наздоганяла її, і вони бігли крізь ніч довгими мовчазними вулицями, а ліхтарі нахилялися до них і злостиво посміхалися. Ірене весь час чула ззаду за собою стукіт дерев'яних підошв переслідувачки, але, щойно повертала за ріг котрогось із будинків, просто перед нею вистрибувала звідкись та сама жінка, спершу справа, а потім і зліва, а за наступним поворотом ще дві, і так з-за кожного будинку. Вона вже завжди і всюди

чекала на неї, страхітливо помножена, її неможливо було перегнати, вона встигала швидше і хапала за руку Ірене, яка вже чула підступне тремтіння в ногах, усвідомлюючи, що з хвилини на хвилину знепритомніє. Але нарешті побачила свій дім і кинулася туди, а коли відчинила двері, на порозі стояв чоловік із ножем у руці і дивився на неї уважним і пронизливим поглядом.

– Де ти була? – запитав він із прихованою погрозою.

– Ніде, – почула вона свою відповідь, а потім страшний сміх жінки ззаду себе.

– Я все бачила, я все бачила, – з реготом кричала жінка, яка знову якимось чином опинилася поряд і сміялася, наче божевільна.

Її чоловік підняв ножа.

– Рятуйте! – закричала вона. – Рятуйте!

Вона прокинулася, і її зляканий погляд наштовхнувся на очі чоловіка. Що… що це було? Вона лежала у себе вдома, у власній кімнаті, у своєму ліжку, над її головою тьмяно горіла жарівка нічної лампи, і все це їй тільки наснилося. Але чому біля неї сидів чоловік і дивився, немов на хвору? Хто засвітив лампу і чому його обличчя таке серйозне, таке нерухоме? Їй стало страшно, і вона затремтіла. Мимоволі глянула на його руки, але ножа в них не було. Помалу поверталася до тями, струшувала з себе млявість і породжені сонною уявою жахіття. Здається, їй наснилося щось погане, вона закричала вві сні і розбудила чоловіка. Але чому його погляд такий серйозний, такий невблаганно суворий?

Вона спробувала усміхнутися.

– Що… що трапилося? Чому ти на мене так дивишся? Здається, мені наснилося щось недобре.

– Так, ти дуже голосно кричала. Я почув аж у сусідній кімнаті.

"Що я кричала, чим видала себе? – з жахом думала вона. – Що він знає?" Вона не наважувалася глянути йому в очі. Але він продовжував уважно дивитися на неї зверху вниз із підозрілим спокоєм.

– Що з тобою, Ірене? Що відбувається? Ти дуже дивна останнім часом, нервова, неуважна, уві сні кричиш, просиш порятунку.

Вона знову спробувала всміхнутися.

– Ні, – заперечив він. – Не приховуй від мене нічого. У тебе якісь клопоти? Усі в домі помітили, що ти сильно змінилася. Ти можеш довіряти мені, Ірене.

Він підсунувся ближче, і вона відчула, як його пальці погладжують і пестять її оголену руку, помітила незвичний вогник в очах. Їй захотілося притулитися до нього, до його міцного тіла, зізнатися в усьому і тримати його міцно в своїх обіймах, аж поки він не пробачить її, саме зараз, у цей момент, коли він щойно бачив, як вона страждає. Але світло нічної лампи було занадто яскравим, воно падало просто на її обличчя, вона засоромилася і не спромоглася вимовити ні слова.

– Не хвилюйся, Фріце, – вона старанно всміхалася, а тіло її у цей момент аж до кінчиків пальців ніг здригнулося від жаху. – Я просто трохи знервована. Це минеться.

Рука, яка вже обіймала її, різко відсмикнулася. Ірене затремтіла ще сильніше і подивилася на нього, блідого у штучному освітленні лампи, із тривожними зморшками на чолі. Він поволі піднявся.

– Не знаю, чомусь мені здавалося, що усі ці дні ти хотіла мені щось сказати. Таке, що стосується тільки нас обох. Тепер ми самі, Ірене.

Вона лежала нерухомо, ніби загіпнотизована його серйозним і непроникним поглядом. Відчувала, що у цей момент могла би дуже легко все залагодити, достатньо сказати одне слово, одне-єдине слово: "вибач" – і він навіть не запитає за що. Але чому горить це світло, це надто яскраве, безжальне світло, яке їх підслуховує? Вона відчувала, що змогла б сказати це у темряві, але світло забирало у неї сили.

– Отже – нічого? Ти нічого не хочеш мені сказати? Справді?

Яким спокусливо м'яким був цей голос, страшенно спокусливим! Він ніколи так із нею не говорив. Якби не це світло, не лампа, не це жовте жадібне світло!

Вона зробила над собою зусилля.

– Що ти собі думаєш? – засміялася вона і сама злякалася, так фальшиво це прозвучало. – Думаєш, якщо я погано сплю, це конче значить, що у мене є якісь таємниці від тебе? Чи, може, навіть свідчить про наявність коханця?

Вона аж здригнулася від того, наскільки штучно і неприродньо прозвучали ці слова, їй стало огидно і соромно за саму себе, і вона опустила очі.

– Тоді добраніч, – коротко сказав він, у його голосі чулася лють. Це був уже зовсім інший голос, він майже погрожував. Або жартував, але жартував недобре, небезпечно.

Він вимкнув світло. Вона бачила, як його біла тінь зникла у дверях, безшумно, безтілесно, немов нічний привид, а коли зачинилися двері, їй здалося, що закрилася труна. Світ довкола спорожнів, ніби у ньому

вимерло все живе, тільки її власне серце гучно й нестримно билося у грудях, і кожен його удар завдавав усе більше болю.

Наступного дня, коли вони обідали, – діти саме посварилися, і їх ледве вдалося втихомирити, – служниця принесла листа. Для шановної пані, на відповідь зачекають. Вона здивовано подивилася на незнайомий почерк і відкрила конверт, а вже після першого ж рядка зблідла і різко зірвалася з місця, а тоді злякалась ще більше, зауваживши загальне здивування всіх за столом через свій несподіваний і зрадливий вибух емоцій.

Лист був коротким: "Прошу негайно передати тому, хто принесе Вам листа, сто крон". Без підпису і дати, почерк явно змінений, тільки цей жахливий хамський наказ! Пані Ірене пішла до своєї кімнати, аби принести гроші, але забула, куди перед тим поклала ключа від шухляди, тож похапцем перевертала все догори дном, поки знайшла його. Тремтячими руками поклала банкноту до конверта і передала посланцеві, який чекав біля дверей. Усе це вона робила цілком несвідомо, ніби під гіпнозом, навіть не зважуючи можливості зачекати і не відразу виконати наказ. А потім повернулася назад до столу – її не було менше двох хвилин.

Усі мовчали. Ірене сіла на своє місце і хотіла вже вигадати якусь термінову причину, аби піти з-за столу, аж раптом її рука затремтіла так сильно, що довелося поставити назад підняту склянку, – вона з жахом зауважила, що з переляку залишила листа відкритим біля своєї тарілки. Її чоловікові було достатньо невеличкого руху, щоб притягнути папір до себе і прочитати написаний невправною рукою текст. Їй відняло мову. Вона крадькома зім'яла листа, але коли запихала папірець до кишені, то зауважила суворий, пронизливий, вольовий і болючий погляд чоловіка – він ніколи давніше так на неї не дивився. Аж тепер поглядом, від якого вона затремтіла, висловив їй свою недовіру, і вона не витримала цього погляду й опустила очі. Так само він подивився на неї і тоді, коли торкнув за плече під час танцю, і вночі, коли гострим, як ніж, поглядом вирвав зі сну.

Він знав про щось чи тільки хотів довідатися? Що саме робило його погляд таким нещадним, крижаним і болючим? І поки вона шукала слів, щоб відповісти йому, то раптом пригадала давно забуту розповідь свого чоловіка про одного слідчого, з яким йому довелося працювати як адвокату. Основним прийомом того була гра поглядів. Він спершу довго вдивлявся у документи, імітуючи сильну короткозорість, а коли наставав час для вирішального запитання, раптом миттєво піднімав голову і поціляв, мов ножем, несподіваним уважним поглядом упритул, викликав переляк, і під цим поглядом підозрюваний, немов його розбив параліч, губився, безсило відмовляючись від старанно приготованої брехні. Можливо, тепер він вирішив сам повправлятися у цьому мистецтві, обравши її жертвою? Їй стало лячно, тим більше, що вона знала, який сильний запал психолога викликає у нього його професія, набагато сильніший, ніж звичайні юридичні амбіції. Вистежування, викриття і примушування підозрюваного зізнатися захоплювали його не менше, ніж інших азартні ігри чи еротика, і в такі дні полювання на злочинця він аж світився від сильного нервового напруження. Погано спав, раптово пригадуючи серед ночі про невиконані справи і несподівані ходи розслідування, намагався не виказувати свого напруження, мало їв і пив, безперервно курив і ощадливо поводився зі словами, беріг їх для суду. Вона лише раз бачила його під час промови в суді і нізащо не наважилася б подивитися на це вдруге, бо була дуже сильно налякана похмурою затятістю, майже лютою запальною промовою і прихованою жорстокістю на обличчі, тепер вона, здавалося, впізнала цей вираз у його застиглому погляді з-під загрозливо насуплених брів.

Усі ці забуті спогади раптом навалилися на неї і не давали вимовити слова, які вона шукала і які вже були у неї на язиці. Вона мовчала, і її розгубленість росла разом з усвідомленням того, наскільки небезпечним було це мовчання і як необачно вона втратила останню можливість більш-менш правдоподібно пояснити свою поведінку. Вона більше не наважувалася підняти очей, але, коли раптом бічним зором зауважила, як його завжди такі спокійні долоні швидко опускаються і підіймаються над столом, ніби маленькі дикі звірі, це злякало її ще більше. На щастя, обід уже закінчився, діти скочили зі своїх місць, голосно перегукуючись

дзвінкими голосами, гувернантка марно намагалася втихомирити їхні радісні крики. Чоловік також піднявся зі свого місця і, не озираючись, важкими кроками пішов до сусідньої кімнати.

Щойно Ірене залишилася сама, як відразу ж витягла листа і ще раз переглянула написане: "Прошу негайно передати тому, хто принесе Вам листа, сто крон". І її лють тут же порвала його на дрібні шматочки, зібгала рештки і викинула в смітник, лише після цього вона трохи заспокоїлася, вгамувала свою лють, зігнулася і вкинула папір до каміна. Спалах білого полум'я, яке підгодував кинутий нею папір, заспокоїв її.

У цей момент вона почула кроки свого чоловіка, який повертався до їдальні. Вона миттю випросталася, а обличчя було ще червоним від теплого подиху вогню в каміні і від несподіванки, що її застали на гарячому. Дверцята каміна залишилися зрадливо відчиненими, і вона незграбно намагалася затулити їх своїм тілом. Він підійшов до столу, запалив сигару, і коли полум'я сірника освітило його обличчя, їй здалося, що ніздрі його тремтять, а це завжди значило гнів. Він подивився на неї спокійно:

– Я хотів тільки нагадати тобі, що ти зовсім не мусиш показувати мені свої листи. Якщо тобі подобається мати від мене якісь таємниці, це твоє право.

Вона мовчала і не наважувалася подивитися на нього. Він зачекав ще мить, а потім з усієї сили видихнув дим своєї сигари, ніби з самого дна легенів, і важкими кроками вийшов із кімнати.

Їй не хотілося ні про що думати – просто існувати, забутися, зайняти серце безглуздими клопотами. Вона не могла більше залишатися вдома, хотілося вийти на вулицю, бути серед людей, аби не збожеволіти від жаху. Сподіваючись, що ці сто крон купили їй свободу від переслідування хоча б на кілька днів, вона вирішила знову наважитися на прогулянку, а разом з тим залагодити кілька справ і приховати від

домашніх несподівану зміну своєї поведінки. У неї вже виробилася своєрідна манера втечі. Від воріт свого будинку вона кидалася з заплющеними очима у людський натовп, ніби пірнала у глибоку воду. Відчувши нарешті твердість тротуару під ногами і м'який рух людського потоку довкола себе, Ірене у нервовому поспіху рухалася так швидко, як тільки це дозволяв її статус поважної дами, яка не хотіла привернути до себе увагу. Ішла вперед, без конкретної мети, втупивши очі додолу, боялася підняти їх, аби не наштовхнутися знову на небезпечний погляд. Якщо за нею стежили, вона не хотіла цього знати. Але їй не вдавалося думати ні про що інше, і кожного разу, коли хтось випадково торкався до неї, вона здригалася. Нерви напружувалися від кожного звуку, кожного кроку десь позаду, від кожної тіні, яка пропливала повз, тільки в авто або в чужому домі вона могла зітхнути з полегкістю.

З нею привітався якийсь пан. Вона підняла очі, придивилась і впізнала давнього друга своїх батьків, сивого привітного і багатослівного бороданя, якого вона давніше завжди уникала, бо він мав звичку годинами розповідати всім і кожному найменші деталі своїх проблем зі здоров'ям, більшість яких, мабуть, були вигаданими. Але тепер вона пошкодувала, що тільки відповіла на його привітання і не пішла далі в його товаристві, адже будь-який знайомий міг би захистити її від несподіваної зустрічі з тою жахливою жінкою. Вона повагалася і вже хотіла повернутися, але раптом їй здалося, що ззаду хтось швидкими кроками наближається до неї – вона миттю передумала і заспішила далі. Від страху її інтуїція загострилася, як ніколи раніше, і вона відчувала, що ззаду хтось іде, зберігаючи дистанцію. Вона рухалася все швидше, хоча й усвідомлювала, що уникнути переслідування не вдасться. Її плечі почали здригатися, ніби у передчутті доторку, який от-от наздожене її, адже кроки за спиною чулися все ближче, і чим швидше вона намагалася іти, тим важчими ставали її коліна. Вона відчувала свого переслідувача зовсім близько, і ось справді хтось крикнув з-за спини: "Ірене!" – наполегливо, але неголосно, і їй довелося зосередитися, щоб пригадати, кому належав голос, але це була не та страшна жінка. Ірене зітхнула з полегшенням і озирнулася: це виявився її коханець, який мало не налетів на неї, так

раптово вона зупинилася. Його обличчя було блідим, розгубленим, з усіма ознаками тривоги, а під її повним нерозуміння поглядом він ще й засоромився. Він невпевнено підняв руку для привітання і знову опустив її, бо Ірене не подала йому своєї. Вона лише дивилася на нього впритул – одну, дві секунди, настільки несподіваною виявилася зустріч. За ці дні суцільного жаху саме його вона зовсім забула. А тепер, коли бачила зблизька знайомі риси обличчя, на яких відображалося запитання і безпорадна порожнеча, яку залишає в очах кожна непевність, у ній раптом гарячою хвилею прокинулася лють. Губи тремтіли, добираючи відповідні слова, а збудження відбилось на обличчі, аж він перелякався і спромігся вимовити лише її ім'я:

– Ірене, що з тобою? – А зауваживши її неспокій, взагалі втягнув голову в плечі і додав: – Що я зробив тобі?

Вона подивилася на нього з погано прихованою люттю.

– Що ви мені зробили? – зі злістю засміялася вона. – Нічого! Зовсім нічого! Тільки добро! Самі приємності!

У його погляді з'явився жах, рот здивовано відкрився, і це лише посилило його простуватий і смішний вигляд.

– Але ж, Ірене… Ірене!

– Не робіть такі великі очі, – різко відповіла вона йому, – і не розігруйте переді мною ніяких комедій. Ваша чистенька подруга, мабуть, підслуховує десь неподалік, а потім знову нападе на мене…

– Хто… хто нападе?

Вона залюбки вдарила б його кулаком в обличчя, у це застигле дурнувате перекошене обличчя, і відчула, як рука міцніше стиснула

парасолю. Вона ще ніколи не відчувала такої ненависті, такої сильної зневаги.

– Але ж, Ірене… Ірене! – белькотів він, усе більш розгублений. – Що я зробив тобі? Ти раптом зникла кудись… Я чекаю на тебе день і ніч… Сьогодні цілий день простояв біля твого будинку і вистежував тебе, щоб поговорити.

– Он воно що! Ти вистежуєш. Теж вистежуєш. – Вона відчувала, як лють робить її жорстокою.

Як би було приємно вдарити його в обличчя! Але вона стрималася, ще раз подивилася на нього, відчула сильну відразу і завагалася, чи не виплюнути йому в обличчя всю свою лють разом із якоюсь лайкою. Але замість цього повернулася і, не озираючись, змішалася з людським натовпом. Він залишився стояти з рукою, все ще благально простягнутою їй услід, безпорадний і тремтячий, поки потік вулиці не схопив і не поніс уперед і його, як вода несе опалий листок, який намагається опиратися і кружляти самостійно, хоча рано чи пізно таки буде змитий.

Те, що цей чоловік колись був її коханцем, тепер видавалося їй чимось неправдоподібним і безглуздим. Вона не могла пригадати нічого – ні кольору його очей, ні форми обличчя, її тіло не зберегло спогаду про жодну з його ласк, а з усіх слів, які він колись промовляв до неї, у її пам'яті залишилося тільки це затинання і безпорадне бабське скигління: "Але ж, Ірене!", а також уся вилита в ньому безнадія. І хоча саме він був причиною усіх її теперішніх нещасть, вона жодного разу за всі ці дні не згадала про нього навіть уві сні. Він нічого не значив у її житті, не приваблював нічим, залишив по собі лише невиразні спогади. Вона не могла збагнути, як її губи могли торкатися його губ, і готова була присягнути, що ніколи не належала йому. Що привело її в його обійми, яке жахливе запаморочення, яке божевілля примусило стати його коханкою? Тепер цього не розуміло навіть її власне серце. Вона більше

не пам'ятала про це. Усе, пов'язане з ним, стало чужим: вона стала чужою навіть для себе.

Але хіба в її житті протягом цих шести днів, цього жахливого тижня, не змінилася й решта всього? Страх, ніби азотна кислота, окислив її існування, розклав його на окремі елементи. Кардинально змінилося її ставлення до всього навколо, позаплутувалися стосунки з найближчими людьми. Їй здавалося, що досі вона пересувалася по своєму життю з якимись напівзрозумілими відчуттями, з напівзаплющеними очима, а тепер раптом усе довкола почало світитися зсередини якоюсь чудовою ясністю. Просто перед нею, на відстані подиху, опинилися речі, до яких вона ніколи навіть не торкалася і про які раптом зрозуміла, що саме вони і складають її справжнє життя, а те, що раніше видавалося їй важливим, зникло, мов дим. Раніше вона жила в постійному спілкуванні, у товаристві заможних галасливих, балакучих людей, жила тільки для власного задоволення. Але провівши тиждень у в'язниці власного будинку, вона тепер не боялася відмовитися від усього цього, і навіть відчувала певну відразу до того безглуздого неробства цілковитих нероб. Цим першим сильним відчуттям, яке раптом відкрилося їй, вона мимоволі почала вимірювати, ніби шкалою, поверховість своїх дотеперішніх зацікавлень і величезний пласт утраченої нею діяльної любові. У своє минуле зазирала, як у прірву. Протягом восьми років шлюбу і надто скромного щастя вона була мов засліплена, навіть не зробила спроби стати ближчою своєму чоловікові, пізнати його внутрішній світ, як і життя та зацікавлення власних дітей. Між нею й ними стояли особи, які працювали за гроші. Гувернантки та слуги позбавляли її усіх маленьких клопотів, і лише тепер, коли вона ближче зіткнулася з життям своїх дітей, то усвідомила, що саме ці клопоти були значно ціннішими і привабливішими, ніж жадібні погляди чоловіків, і приємнішими за гарячі обійми. Поволі її життя набувало нового змісту, вона почала усвідомлювати серйозніший, важливіший його бік, і збагнула справжню вартість людських стосунків. Відтоді, як вона пізнала небезпеку, а разом з нею і справжнє відчуття, їй раптом стало ближчим усе те, що давніше було чужим. Вона відчувала себе в усьому, а світ, раніше прозорий, мов скло, раптом отримав темну підкладку її

власної тіні і перетворився на дзеркало. Куди б вона не подивилася й до чого б не прислухалася, усюди була дійсність.

Вона сиділа біля дітей. Гувернантка читала їм казку про принцесу, якій дозволялося заходити у всі покої палацу, крім одного, який замикався срібним ключем і який вона таки відімкнула на свою біду. Хіба це не стосувалось і її власної долі, адже її цікавило тільки заборонене, і воно допровадило її до нещастя? Вона збагнула глибоку мудрість казки, яка ще тиждень тому здалася б їй примітивною і яку вона б тільки висміяла. У газеті вона прочитала історію офіцера, який став зрадником під тиском шантажистів. Здригнулася і все зрозуміла. Хіба й вона не згодна була зробити неможливе, тільки б десь роздобути грошей і купити за них кілька днів спокою та видимість щастя. Кожен рядок, у якому писалося про самогубство, кожен злочин, кожна зневіра тепер ставали для неї подією. Усе це промовляло до неї від першої особи: зневірена, втомлена життям людина, зваблена служниця і покинута дитина – усе було не менш важливим, ніж її власна доля. Раптом вона відчула все багатство та різноманітність світу і зрозуміла, що більше жодна мить її життя не буде позбавлена цього. І тепер, коли все наближалося до кінця, вона відчувала, що життя тільки починається. Чому ця жалюгідна жінка з її загрубілими кулаками має владу над усім цим і над чудовою можливістю відчувати свій зв'язок, свою вплетеність у такий прекрасний світ? І все величне й гарне, все те, красу чого вона вперше усвідомила, усе тепер буде зруйноване тільки за одну-єдину провину?

Вона сліпо намагалася заперечувати сама перед собою власну провину, так ніби це мало якийсь сенс. Чому саме її буде так жорстоко покарано за цей невеликий гріх? Вона знала так багато жінок, марнославних, нахабних, ненаситних, які навіть купували собі коханців за гроші, а потім у їхніх обіймах насміхалися з власних чоловіків. Знала жінок, для яких брехня стала другою домівкою, які вродливішали в удаванні, сильнішали у переслідуванні, розумнішали у небезпеці, – а вона втратила притомність уже після першого нападу страху, після першої ж зради.

Але чи винна вона взагалі хоч у чомусь? У глибині душі вона була переконана, що цей чоловік, її колишній коханець, – насправді хтось зовсім їй чужий, що вона ніколи не віддавала йому ні найменшої часточки свого справжнього життя. Вона не прийняла нічого від нього і не дала йому нічого від себе. Усе минуле і забуте було не її провиною, а вчинком якоїсь зовсім іншої жінки, яку вона сама не розуміла і спогади про яку в неї були досить туманні. Чи можна було покарати когось за провину, яку вже спокутувано прожитим часом?

Раптом вона злякалася, бо відчула, що це була зовсім не її думка. Хто ж це сказав? Хтось із близьких їй людей, і то зовсім недавно, кілька днів тому. Вона зосередилася, і її страх став ще сильнішим, коли вона пригадала, що на цю думку наштовхнув її чоловік. Він повернувся тоді з одного судового процесу, збуджений, блідий, і хоча раніше ніколи не розмовляв із нею про свою роботу, раптом сказав їй і присутнім при цьому друзям:

– Сьогодні засудили невинного.

Коли його почали розпитувати, він, усе ще роздратований і нервовий, розповів, що засудили злодія, який три роки тому вчинив крадіжку. Але, на думку адвоката, це було несправедливо, бо тоді цей злочинець був зовсім іншою людиною, ніж тепер. Мало того, що його покарали, це було ще й подвійне покарання, бо три роки він уже провів у в'язниці власного неспокою та страху перед викриттям.

Вона з жахом пригадала, що тоді не погодилася з цим. Згідно з її далекими від реальності уявленнями, злочинець завжди становив загрозу для комфорту заможних людей, і його треба було за будь-яку ціну знищити. Тільки тепер вона відчула, наскільки жалюгідними були її аргументи і наскільки гуманними і справедливими думки чоловіка. Але чи зрозуміє він і її, те, що вона захопилася не іншим чоловіком, а самою пригодою? І що він також був трохи винен у цьому, бо був занадто добрим до неї і зробив її життя занадто зручним, занадто сонним? Чи буде він таким же справедливим на місці судді у власному домі?

Але натішитися заколисливими надіями їй не дали. Уже наступного дня знову прийшов лист, який подіяв на неї, ніби удар нагайкою, і сколихнув приспані страхи. Цього разу вимагали двісті крон, і вона заплатила без слова заперечення. Їй було гидко від цього невпинного зростання ціни її спокою, вона відчувала, що вже незабаром їй забракне грошей, бо, хоча сім'я жила в достатку, вона не змогла б непомітно викроювати з бюджету надто великих сум. І що тоді? Вона знала: завтра буде треба вже чотириста крон, потім тисячу – усе більше й більше: чим більше вона дає, тим більше вимагатимуть, а потім, коли вичерпаються її можливості, надійде анонімний лист, і це буде кінець. Вона купувала лише час, недовгий перепочинок, два або три дні, може, тиждень – але як безглуздо спливе цей час, мине у муках і напруженні… Вона спала неспокійно, їй снилися кошмарні сни, ще страшніші, ніж її почуття вдень, їй бракувало повітря, руху, спокою, заняття. Не хотілося ні читати, ні робити щось інше, страх безцільно ганяв її з кутка в куток. Вона почувалася хворою. Часом змушена була раптово сісти через сильне серцебиття, що наповнювало тіло важким неспокоєм і тягучим соком майже болючої втоми, – ця втома виснажувала, але не давала заснути. Страх виїдав ізсередини, заповнюючи порожнечею усе її існування, отруював тіло, і потай вона вже майже мріяла про те, щоб ця хвороба нарешті вийшла назовні, щоб її біль став видимим для всіх, звичайним клінічним захворюванням, до якого люди могли б відчувати співчуття і жаль. У ці години прихованих мук вона заздрила хворим. Як добре було б лежати у санаторії, у білому ліжку поміж білих стін, в оточенні уважних співчутливих поглядів відвідувачів, серед квітів – усі були б із нею добрими й уважними, а за хмаркою страждання десь далеко вже світилося б велике й тепле сонце одужання. Коли комусь болить, він принаймні може голосно кричати, а їй натомість доводиться грати трагікомедію веселощів і здоров'я, але при цьому щодня і щогодини опинятися в жахливих ситуаціях. У стані страшенного напруження нервів їй доводилося сміятися і вдавати веселість, і ніхто не здогадувався, яких неймовірних зусиль вартує їй ця удавана життєрадісність, який героїзм доводиться марнотратно демонструвати у цих щоденних безглуздих самокатуваннях.

Тільки одна людина в її оточенні, так принаймні їй здавалося, відчувала, які жахливі речі діються з нею, і то лише тому, що ця людина уважно стежила за нею. Ірене відчувала, і це примушувало її бути ще обережнішою, що ця людина безперервно думала про неї, як і сама Ірене думала про цю людину. Вони ходили колами одне попри одне день і ніч, кожне намагалося вивідати таємниці іншого, а свої приховати. Її чоловік також змінився останнім часом. Загрозлива суворість перших інквізиторських днів змінилася у його поведінці на своєрідну доброту і стурбованість, які мимоволі нагадали їй часи, коли вони були ще тільки заручені. Він поводився з нею, ніби з хворою, із дбайливістю, яка примушувала її розгубитися, бо вона чулася присоромленою за таку незаслужену любов. Але з іншого боку ця дбайливість лякала її, бо могла значити спробу приспати її пильність, для того щоб у несподіваний момент вирвати з її рук таємницю. Від тієї ночі, коли він підслуховував її, і дня, коли побачив у неї в руках листа, його недовіра переросла у співчуття – він намагався здобути її довіру ніжністю, яка часом заспокоювала її й настроювала розповісти про все, хоча за мить у ній знову прокидалася недовіра. Що це було з його боку – підлещування, спеціальний прийом слідчого щодо підозрюваного, пастка довіри, яка витягне з неї зізнання, а потім раптом зачиниться, і вона залишиться цілком безборонною і змушена буде здатися на його милість? Можливо, він також відчуває нестерпність цього щоденного підслуховування і вистежування, а його симпатія до неї настільки сильна, що він потай страждає разом із дружиною, бо бачить її муки, які з дня на день стають усе помітнішими? Із незвичною тривогою вона спостерігала за тим, як часто він близький до того, щоб урятувати, визволити її, як у нього з вуст уже майже злітає те єдине необхідне слово, від якого все залежить, які спокусливо сприятливі умови створює він їй для зізнання, вона розуміла його наміри і була вдячна за таку гуманність. Але разом з тим вона усвідомлювала, що в ній усе частіше прокидається не тільки прихильність до нього, а й сором перед ним, і від цього ще важче було наважитися на розмову, ніж тоді, коли він не довіряв їй.

Одного разу протягом цих днів, коли вони залишилися вдвох, він заговорив із нею цілком відверто. Ірене повернулася додому і почула з

коридору якусь сварку – різкий та енергійний голос чоловіка і невдоволене бурчання гувернантки, а поміж тим плач і схлипування. Її охопив жах. Коли вона чула вдома крики або шум, то здригалася. Тепер її лякало все незвичне та несподіване, вона жила у безперервному очікуванні чогось страшного, раз у раз лякалася, що лист уже надійшов і її таємницю викрито. Щоразу, повертаючись додому, відчиняла двері і насамперед уважно роздивлялася обличчя всіх домашніх, намагалася вичитати на них, що відбувалося, поки її не було, побоюючись, що катастрофа вже почалась, поки її не було. Цього разу йшлося лише про дитячу сварку, невеличке імпровізоване засідання суду, як вона незабаром із полегшенням довідалася. Діти посварилися через іграшку, кольорового коника, якого кілька днів тому подарувала старшому хлопчикові одна з тіток, і тепер молодша дівчинка, якій дістався менш коштовний подарунок, заздрила братові і також хотіла бавитися конем. Але її спроби відборонити свої права не мали успіху, вона добивалася свого настільки наполегливо і жадібно, що брат взагалі заборонив їй торкатися іграшки. На це сестра спершу відреагувала гучним вибухом люті, а потім ображеним, демонстративним, затятим мовчанням. Та наступного ранку коник раптом безслідно зник, і спроби відшукати його довгий час були марними, аж поки рештки іграшки не були знайдені у пічці, – розламані дерев'яні деталі, відірване кольорове хутро, випатрана середина. Підозра впала, ясна річ, на молодшу дівчинку, і хлопчик зі сльозами побіг до батька, щоб оскаржити сестру і вимагати її покарання. Так і почався допит.

Ірене стало заздрісно. Чому діти зі своїми проблемами завжди звертаються до батька і ніколи до неї? Вони й раніше завжди довіряли всі свої сварки та скарги її чоловіку, але досі це влаштовувало її, вона відчувала полегкість, коли її звільняли від дрібних турбот, але тепер раптом захотілося брати участь у всьому цьому, відчувати любов і довіру власних дітей.

Невеличке засідання суду незабаром винесло вирок. Дівчинка спершу відмовлялася від своєї провини, хоча її очі були злякано опущеними, а голос зрадливо тремтів. Гувернантка свідчила проти неї,

бо чула, як у гніві дитина погрожувала викинути коника з вікна, що мала марно намагалася заперечити, а потім голосно і невтішно розридалася. Ірене подивилася на чоловіка. Їй здалося, що він уже відчуває себе суддею над її власною долею, а не над дитиною, бо можливо, що вже завтра і вона стоятиме ось так перед ним і її голос теж зриватиметься та тремтітиме. Поки донька намагалася брехати й виправдуватися, батько дивився на неї суворо, хоча ні разу по-справжньому не розлютився, а далі слово за словом потихеньку ламав її опір. А коли вона від заперечування й брехні перейшла до затятого мовчання, він заговорив до неї доброзичливо і ласкаво, сказав, що розуміє її бажання вчинити саме так і до певної міри здатен пробачити навіть настільки огидний вчинок, зроблений у пориві першого гніву, бо ж вона просто не подумала, як боляче буде від цього її братові. Він так лагідно і впевнено переконував дитину, що її поведінка була чимось цілком збагненним, хоча і дуже негарним, аж дівчинка врешті вибухнула плачем. І вже незабаром, вся у сльозах, зізналася в скоєному.

Ірене кинулася до неї і намагалася обійняти, заспокоїти плач, але дитина розлючено відштовхнула матір. Чоловік також засудив це невчасне співчуття, бо він хотів, аби вчинок не пройшов цілком безкарно, і вирішив присудити нібито дрібне, але дуже відчутне покарання, заборонивши доньці наступного дня іти на дитяче свято, куди діти збиралися уже кілька тижнів і дуже тішилися майбутній події. Мала вислухала свій вирок у сльозах, її брат гучно тріумфував, але ця передчасна і сповнена ненависті радість моментально принесла покарання і йому – за свою зловтіху він також отримав заборону іти на святкування. Сумні, але згуртовані спільністю свого покарання, діти пішли геть, а Ірене залишилася наодинці з чоловіком.

Вона відчула, що нарешті настав момент, коли замість того, щоб ховатися за маскою розмови про дитячу провину й зізнання, вона могла б розповісти про себе, принаймні у завуальованій формі, і попросити про співчуття. Від цього їй стало трохи легше. І вона поставила собі, що вирішальним знаком для неї стане його реакція на її спробу вступитися

за дітей. Якщо він відреагує позитивно, вона наважиться сказати йому і про себе.

– Скажи, будь ласка, Фріце, – почала вона, – ти справді збираєшся не пустити дітей завтра на свято? Вони будуть дуже нещасні, особливо мала. Те, що вона зробила, не було аж таким страшним. Чому ти хочеш так суворо її покарати? Тобі її зовсім не шкода?

Він подивився на неї і вмостився зручніше. Здається, йому хотілося довше поговорити на цю тему. У неї було приємне і водночас трохи моторошне передчуття, що ось зараз він обов'язково заперечить їй. Вона витримала до кінця паузу, яку він зробив особливо довгою – спеціально чи тому, що напружено розмірковував над сказаним нею.

– Ти питаєш, чи мені не шкода? Я тобі скажу: сьогодні не шкода. Відтоді, як її покарано, їй стало легше, навіть якщо це і здається жорстоким. Нещасною вона була вчора, коли бідного коника було зламано і він лежав у пічці, а всі домашні цілий день збивалися з ніг у пошуках іграшки. Весь цей час вона потерпала від страху, що її обов'язково викриють. Страх гірший за покарання, бо покарання – це щось конкретне і його завжди легше витримати, ніж страшну непевність і жахливу безкінечність напруження. Щойно вона дізналася, як саме її буде покарано, їй стало легше. Плач не повинен тебе лякати – це просто вихід назовні того, що накопичилося в неї у душі. А те, що всередині, болить більше, ніж те, що зовні. Якби вона була трохи старшою або якби можна було зазирнути в її душу, то без жодного сумніву вдалося б виявити, що, незважаючи на покарання і сльози, вона навіть тішиться і почуває себе значно щасливішою, ніж учора, коли була нібито безтурботною і їй ніщо не загрожувало.

Ірене уважно подивилася на нього. Їй здавалося, що кожне його слово націлене проти неї. Але він, здається, взагалі не звертав на неї уваги і продовжував, не зауваживши її погляду:

– Це справді так, можеш мені повірити. Я знаю це із суду й зі слідства. Засуджені найбільше страждають від приховувань, від загрози викриття, від страшної необхідності захищати свою брехню перед тисячами підступних нападів слідчого. Це просто жахливо – спостерігати за процесом, коли слідчий уже тримає все в руках: провину, доказ, можливо, що і сам вирок, – тільки зізнання все ще немає, зізнання сидить у підозрюваному, і його ніяк не вдається видобути, як не тисни й не смикай. Дуже важко спостерігати за тим, як підозрюваний вигинається і викручується, а його "так" доводиться витягати, ніби гак із живого м'яса, яке чинить опір. Часом це зізнання сидить уже зовсім високо в горлі, а знизу його підштовхує невмолима сила, і людина майже захлинається довгоочікуваним словом, але тут втручається якесь грубе насильство, незбагненне відчуття спротиву й страху, і слово знову проковтується. Тоді боротьба починається з початку. Слідчі у таких випадках часто страждають більше за жертв. І при цьому підозрюваний завжди ставиться до слідчого як до ворога, хоча насправді той йому лише допомагає. А я як адвокат взагалі-то мав би застерігати своїх клієнтів від зізнань, мав би радити їм краще продумувати свої брехливі свідчення, вигадувати щось якомога переконливіше, але мені часто дуже важко це дається, бо вони страждають значно більше, коли не зізнаються, ніж коли визнають свою провину і відбудуть належне покарання. Відверто кажучи, я досі не розумію, як можна скоїти щось, усвідомлюючи всі небезпечні наслідки, а потім не мати сміливості зізнатися в цьому. Такий дріб'язковий страх перед словом видається мені гіршим за будь-який злочин.

– Ти думаєш… що це завжди страх… тільки страх стримує людей? Чи не може це… чи не може це бути, наприклад, сором… сором виговоритися… оголитися перед усіма?

Він здивовано подивився на неї. Раніше вона рідко відповідала на його монологи. Але слово сподобалося йому.

– Ти кажеш сором… хоча це… це теж різновид страху… але кращий… страх не перед покаранням, а… я розумію, що ти маєш на увазі…

Він устав зі свого місця, несподівано пожвавлений, і почав ходити туди-сюди по кімнаті. Здається, ця думка наштовхнула його на роздуми, він збагнув якусь важливу річ і тепер не міг заспокоїтися. Раптом він зупинився.

– Мушу погодитися… сором перед людьми, перед чужими… перед плебсом, який любить вигризати з газет клапті чужих доль і з'їдати на сніданок, як канапку… Але хоча би найближчим людям можна було б звіритися… Пригадуєш, я минулого року захищав одного палія… він чомусь довіряв мені більше, ніж іншим… і розповів про себе усе, невеличкі історії зі свого дитинства… навіть якісь інтимні дрібниці… Бачиш, він тоді таки скоїв цей злочин і його засудили… але навіть мені він не зізнався… це і був той самий страх, що я зраджу його… це не був сором, бо ж він довіряв мені… здається, я був єдиним, до кого він у своєму житті відчув щось на зразок дружби… отже, це не сором перед чужим… що ж це було тоді, адже він міг довіритися мені?

– Можливо, – вона змушена була відвернутися, бо він так уважно дивився на неї, що її голос почав тремтіти, – можливо… людина найбільше соромиться… саме тих, хто до неї найближче.

Він раптом зупинився, ніби у нього всередині щось різко заболіло.

– Отже… ти маєш на увазі, – і раптом його голос змінився, став м'яким і глибоким, – ти вважаєш, що нашій Гелене… було б легше зізнатися у своїй провині комусь іншому… наприклад, гувернантці… що вона…

– Без найменшого сумніву… вона тільки тому і чинила такий сильний опір… бо це був саме ти… бо твоя думка дуже важлива для неї… бо… бо… тебе вона любить найбільше…

Він знову зупинився.

– Ти… здається, ти маєш рацію… усе справді так і є, як ти кажеш… це дивно… саме про це я ніколи не думав… а це ж так просто… Можливо, я був занадто суворим, ти ж мене знаєш… я не хотів. Але я зараз скажу їм… ясна річ, вона піде завтра на свято… я просто хотів покарати її впертість, її непокору і те… те, що вона мені не довіряла… Але ти маєш рацію, я не хочу, щоб ти думала, ніби я не вмію пробачати… не хочу… хто завгодно може так думати, але не ти, Ірене…

Він подивився на неї, і вона відчула, як червоніє під цим поглядом. Він сказав саме так умисно чи випадково – і чи буває така оманлива, небезпечна випадковість? Вона так і не змогла наважитися заговорити, і це було жахливо.

– Вирок винесено, – на нього напала якась дивна веселість. – Гелене вільна, і я іду особисто це їй оголосити. Тепер ти мною задоволена? Чи є у тебе ще якісь бажання?… Ти… бачиш сама… я сьогодні у великодушному настрої… мабуть, через те, що вдалося вчасно уникнути несправедливості. Це завжди приносить полегшення… Ірене… чуєш?… Завжди!..

Їй здалося, вона розуміє, що значить цей натяк. Вона підійшла ближче до нього і відчула, як слово прориває ться з неї назовні, він також зробив крок уперед, ніби хотів чимшвидше прийняти з її рук те, що так гнітило її. І тут вона побачила його погляд, і у ньому невситиме бажання почути зізнання, почути щось про неї – її таємницю. У погляді чоловіка жевріла нетерплячка, і від цього все у ній раптом зламалося. Її рука втомлено опустилася, і вона відвернулася. Усе марно, подумала вона, їй ніколи не вдасться наважитися вимовити це слово, яке

звільнило б її, слово, яке пекло зсередини і позбавляло спокою. Попередження прозвучало як грім, але вона вже знала, що не зможе нікуди втекти. І найпотаємніше її бажання тепер було саме те, чого вона досі найбільше боялася: викриття.

Її бажання, здається, мало шанси здійснитися значно раніше, ніж вона цього очікувала. Боротьба тривала уже чотирнадцять днів, й Ірене відчувала, що сили її вичерпано. Ось уже чотири дні жінка не давалася чути. Але страх уже так глибоко проникнув у її тіло, так влився у її кров, що вона здригалася від кожного дзвінка у двері і бігла попереду усіх, щоб не пропустити нову звістку від шантажистки. У цьому бажанні було щось неспокійне, майже тужливе, бо кожна сума, яку вона віддавала, купувала їй один вечір спокою, кілька годин, проведених із дітьми, прогулянку. На один вечір, на один день вона могла зітхнути з полегкістю, вийти на вулицю, зустрітися з друзями. Але сон був мудрішим, він не давав обдурити себе дрібними обнадіюваннями і був свідомий близької небезпеки, тож уночі все у неї всередині наповнювалося страхом.

І ось вона знову поспіхом вибігла на дзвінок у двері, щоб самій їх відчинити, хоча й усвідомлювала, що така поспішність і намагання випередити покоївку викличе підозру і може нашкодити їй. Але ці тверезі розмірковування не могли стримати її, і кожен телефонний дзвінок, кожен крок позаду неї на вулиці, кожен дзвінок у двері примушували її тіло різко зриватися з місця, ніби від удару нагайкою. І ось знову вона біжить зі своєї кімнати, відчиняє і спершу здивовано роздивляється незнайому жінку за дверима, а потім злякано відступає на крок, упізнавши у новому одязі та елегантному капелюсі ненависне обличчя шантажистки.

– О, це ви, пані Ваґнер, дуже приємно. Я мушу з вами поговорити.

І, не чекаючи на відповідь переляканої господині, яка тремтячою рукою сперлася на клямку, вона зайшла досередини, поклала вбік парасолю, яскраво-червону парасолю від сонця, мабуть, куплену на

гроші своєї жертви. Вона рухалася з жахливою певністю, ніби у власному помешканні, і, задоволена собою, спокійна, розглядала солідно обставлену квартиру. Хоча ніхто її не запрошував, вона пройшла далі, до напіввідчинених дверей вітальні.

– Сюди, правда ж? – запитала відвідувачка зі стримуваною зверхністю, а коли Ірене, яка все ще не могла здобутися на слово, хотіла заперечити, заспокійливо додала: – Не бійтеся, я ненадовго.

Ірене пішла за нею без заперечень. Думка про те, що шантажистка перебуває у неї вдома, про це нечуване зухвальство, яке перевершувало найсміливіші побоювання, паралізувала її, здавалося, що все це страшний сон.

– Гарно тут у вас, дуже гарно, – захоплювалася жінка, розташовуючись зручніше, вона явно почувалася комфортно. – Як зручно сидіти, а скільки картин. Подивишся на все це, і повертатися не хочеться у свої злидні, а так живеш і не підозрюєш, як воно гарно буває. Дуже добре тут у вас, пані Ваґнер, дуже добре.

Аж тепер, коли ця шахрайка зручно розсілася у її вітальні, Ірене нарешті вибухнула лютою:

– Що вам потрібно, ви, шантажистка! Ви переслідуєте мене навіть у власному домі. Але я не дам замучити себе до смерті. Я!..

– Не кричіть так, – перебила її жінка ображеним голосом. – Двері відчинені, і слуги можуть вас почути. Мені все одно. Боже мій. Я нічого не приховую. Так бідувати, як я, чи сидіти в тюрмі – різниця невелика. Але вам, пані Ваґнер, Вам обережність не зашкодить. Я би на вашому місці перед тим, як впадати в істерику, зачинила б двері. Але мушу вас попередити, що криками мене не здивуєш.

Сили Ірене, на коротку мить зібрані гнівом, знову покинули її, і вона відчула, що переможена незворушністю своєї суперниці. Неначе дитина, яка чекає наказу, стояла вона перед жінкою, відчуваючи власне приниження і тривогу.

– Отже, пані Ваґнер, я не буду довго вас затримувати світськими бесідами. Як я вже казала, справи у мене не дуже добрі. І ви знаєте, що мені потрібні гроші – повіддавати старі борги, проценти, ну і все інше. Самі знаєте, копійка ніколи не зайва. Тож я і прийшла, щоб ви мені трохи допомогли. Ну, скажімо, десь так чотириста крон.

– Я не можу, – відповіла Ірене, злякана такою великою сумою, вона і справді не мала стільки готівки. – Я просто не маю. Цього місяця я уже дала вам триста крон. Звідки я можу взяти більше?

– Ну якось воно буде, тільки добре подумайте. Така багачка, як ви, може дістати яку завгодно суму. Аби тільки бажаннячко. Щось придумаєте, пані Ваґнер, нема ради.

– Але у мене справді немає. Інакше я би відразу ж вам дала. Тільки не так багато. Я могла б дати вам менше… наприклад, сто крон.

– Мені треба чотириста – я, здається, ясно сказала, – ніби ображена такою пропозицією кинула жінка.

– Але я не маю стільки! – без надії в голосі закричала пані Ірене. А сама при цьому з жахом думала, що з хвилини на хвилину має повернутися чоловік. – Присягаюся вам, я не маю…

– То знайдіть…

– Не можу.

Жінка подивилася на неї зверху вниз, ніби оцінюючи.

– Ну… наприклад, цей перстень… можна його закласти, і тоді вистачить. Я не дуже розуміюся на прикрасах… такого у мене ніколи не було… але, думаю, чотириста крон за нього легко дадуть…

– Перстень! – вигукнула Ірене.

Це був дуже дорогий перстень із коштовним каменем, подарований їй чоловіком на заручини, єдина прикраса, яку вона ніколи не знімала.

– Ну, а що такого? Я пришлю вам папірець – закладну, зможете собі викупити, коли захочете. Я ж не кажу продавати. Завжди зможете забрати собі назад. Мені особисто він взагалі не потрібен. Нам, біднякам, такі багаті цяцьки ні до чого.

– Чому ви мене переслідуєте? Навіщо мучите? Я не можу… не можу. Ви маєте зрозуміти… Ви ж бачите: я зробила все, що могла. А тепер ви маєте мене зрозуміти. Майте ж трохи жалю!

– До мене ніхто не мав жалю. Кинули вмирати з голоду. То чому я маю співчувати такій багатій жінці?

Ірене хотіла відповісти щось різке, але раптом почула, як відчиняються двері, і її серце завмерло від жаху. Напевно, це чоловік повернувся з роботи. Не роздумуючи, вона зняла з пальця перстень, запхнула в руку відвідувачці і швидко її випровадила.

– Не бійтеся, я вже йду геть, – заспокоїла її жінка, побачивши переляк на обличчі своєї співрозмовниці і її напружене вслухування у чоловічі кроки в коридорі. Вона відчинила двері, привіталася з чоловіком Ірене, який на мить зупинив на ній погляд, але не надто зацікавився, і зникла.

– Якась жінка приходила, розпитувала, – Ірене зібрала останні сили для цього пояснення і зачинила двері. Найстрашніше було позаду. Її

чоловік нічого не відповів і спокійно зайшов до вітальні, де уже було накрито стіл до обіду.

Ірене здавалося, що її палець попечено на тому місці, де досі був перстень і захищав шкіру своїм холодним металом. Здавалося, що тепер усі відразу ж звертали увагу на це оголене і пекуче місце. Під час обіду вона весь час ховала долоню, але чим більше вона старалася робити це непомітно, тим більше дошкуляло їй дивне відчуття, що чоловік потай уважно стежить за кожним її рухом. Вона старалася відволікти його увагу від пальця, зацікавлено розпитувала про різні дрібниці і з усіх сил робила спроби підтримувати жваву бесіду. Невпинно заговорювала то з ним, то з дітьми, то з гувернанткою, а щоразу, коли розмова завмирала, вигадувала все нові питання і старалася пожвавити бесіду. Але голос знай підводив її і зривався, бракувало дихання. Вона старанно імітувала хороший настрій і намагалася викликати його і в решти, жартувала з дітьми, намагалася спровокувати їх, зіштовхнути одне з одним, але вони не піддавалися, не сміялися і не сварилися. Ірене розуміла, що у її веселощах надто багато штучності, і це насторожувало всіх. Чим більше вона старалася бути природною, тим гірше це в неї виходило. Урешті вона втомилася і замовкла.

Усі теж мовчали, було чути лише тихеньке постукування ножів та виделок об тарілки, а у неї всередині ледь чутно перешіптувалися між собою гнітючі голоси страху. І раптом чоловік запитав:

– А де твій перстень?

Вона здригнулася. Усередині неї хтось дуже голосно промовив: "От і все. Кінець!" Але інстинкт примушував її продовжувати захищатися. І ось вона знову зібрала докупи усі свої сили і подумки вмовляла сама себе: тільки ще одне-єдине слово, одне речення, одна брехня, остання брехня.

– Я… віддала його почистити.

Ця брехня додала їй трохи сили, і вона рішуче додала:

– Післязавтра заберу.

Післязавтра. Ось вона і зв'язала себе, брехня вилізе, і її буде викрито, якщо не вдасться нічого вигадати. Вона сама собі призначила дату, і її страх був тепер переможений новим відчуттям – своєрідним щастям від того, що її доля вирішиться уже так скоро. Післязавтра: тепер вона вже знала, скільки часу в неї залишилося, і ця певність додала їй якогось дивного спокою, цей спокій був навіть сильнішим за страх. Усередині неї щось виростало – бажання жити, рішучість померти.

Нарешті вирішальний момент наблизився, і від цього її думки та почуття несподівано прояснилися. Нервовість і роздратування зникли, а натомість з'явилася здатність мислити чітко й логічно. Вона перестала боятися і в стані абсолютного спокою раптом побачила все своє життя у новому світлі, чітко відокремила речі важливі від другорядних. Переглядаючи минуле, зрозуміла, що життя все ще багато важить для неї, якщо їй дозволено буде зберегти його і піднятися у своєму існуванні на вищий щабель, відчувати який навчили її ці дні страху. Якщо вдасться почати все спочатку, чисто й спокійно, без брехні, вона готова жити по-новому. Але доля розлученої жінки, зрадниці, із поплямленою скандалом репутацією, – для цього вона була занадто втомлена, як не мала більше сили і на продовження цієї виснажливої гри купування собі тимчасового спокою. Боротися далі неможливо, це вона усвідомлювала, кінець настане зовсім скоро, небезпека загрожує їй з усіх боків – від чоловіка, від дітей, від усього, що її оточує, від неї самої. Ворог підстерігає її на кожному кроці, і втекти від нього нікуди. А шлях до зізнання, єдиного, що могло б її врятувати, для неї закритий навіки – у цьому немає сумніву. Залишається відкритою одна-єдина дорога, але звідти не буває повернення.

А життя продовжувалося, і світ довкола був чудовим. Тоді був один із тих звичайних весняних днів, які чудом вириваються часом із тьмавого

лона зими, день під неозорим блакитним небом, відкритим і свіжим, схожим на запаморочення від першого глибокого вдиху після затхлості зимових годин.

Діти прибігли з вулиці у світлому одязі, який вони цього року вдягнули вперше, і вона змусила себе стриматися і не заплакати, побачивши їхню бурхливу радість. А коли затих дзвінкий дитячий сміх, від якого в неї аж заболіло у вухах, Ірене взялася залагоджувати свої справи і виконувати прийняті рішення. Насамперед потрібно було зробити спробу повернути перстень, бо як би не склалася тепер її подальша доля, на минуле не має падати жодна підозра, ніхто не має права володіти речовим доказом її провини. Нікому, і насамперед дітям, ніколи не можна довідатися про страшну таємницю, яку вона так старанно від них приховувала. Усе це виглядатиме як випадковість, в якій ніхто не винен.

Спершу вона віднесла до ломбарду свою фамільну коштовність, яку майже ніколи не носила, щоб отримати гроші для викупу персня. Тримаючи у кишені необхідну суму, почулася певніше і вийшла на вулицю, сподіваючись на те, чого ще вчора найбільше боялася, – зустріти ненависну жінку. Повітря було м'яким і теплим, сонячне світло опускалося на дахи будинків. Вітер швидко ганяв білі хмари по небу, і щось від цього поривчастого руху, мабуть, передалося і людям, бо вони пересувалися легше і швидше, ніж досі, коли дні були по-зимовому похмурими. Ірене здалося, що вона також відчуває у собі цю зміну настрою. Думка про смерть, яку вона зловила вчора на льоту і вже більше не випускала із тремтячих рук, раптом видалася їй якоюсь химерою, не вірилося, що таке могло спасти їй на думку. Хіба можливо, щоб слова якоїсь дурепи знищили усе це – будинки з блискучими фасадами, машини на дорогах, усміхнених людей і неповторне відчування того, як рухається кров у жилах? Хіба може одне-єдине слово згасити це безкінечне полум'я, яке раптом спалахнуло в її бідному серці та примусило по-іншому подивитися на довколишній світ?

Вона йшла далі, але її очі вже не були злякано опущені додолу, а навпаки, уважно, зосереджено і сміливо дивилися перед собою і шукали у натовпі знайоме обличчя. Жертва полювала тепер на свого мисливця, ніби поранений і переслідуваний звір, який раптом усвідомлює, що втеча вже неможлива, і з рішучістю безнадії раптом повертається до свого переслідувача, готовий до двобою. Так і вона хотіла б тепер опинитися віч-на-віч із тою жінкою і провести двобій, зібравши останні сили, які завжди дарує жертві інстинкт самозбереження, дарує як останню надію. Ірене спеціально блукала неподалік свого будинку, там, де шантажистка завжди вистежувала її, а одного разу навіть перебігла дорогу, побачивши на протилежному боці вулиці жінку, яка здалеку здавалася схожою на ту, кого вона шукала. Повернення назад персня вже давно перестало бути її основною метою, адже це все одно означало не визволення, а тільки відкладання на потім, вона прагнула цієї зустрічі як доленосної, такої, що принесе рішення вищої сили про життя і смерть. Перед тим, як вона прийме таке рішення, перстень має бути знову в неї на пальці. Але жінка пропала. Вона зникла у велетенському казані великого міста, ніби щур у норі. Розчарована, але ще не зневірена, пані Ірене повернулася додому, а після обіду продовжила пошуки. Вона знову пройшлася вулицями, але нікого не зустріла, і тут у неї всередині знову почав наростати той самий страх. Тепер її непокоїла вже не жінка і не перстень, а таємничість цих зустрічей, яку неможливо було збагнути простою логікою. Ніби завдяки чарам ця особа довідалася її ім'я та адресу, знала розпорядок її дня і завжди з'являлася у найбільш небезпечні та невідповідні моменти, щоб, миттю отримавши своє, відразу ж зникнути. Десь вона ховається у цьому велетенському натовпі, наближається, коли захоче, але недосяжна, як тільки виникає потреба знайти її, і ця безтілесність погрози, незбагненна близькість шантажистки, яка міцно вчепилася за її життя, але сама залишається невловимою, – усе це викликало у безсилої Ірене все сильніший і все більш містичний страх. Здається, її загибелі прагнуть якісь вищі сили, бо тільки так можна пояснити злу іронію над її слабкістю, яка чаїлася у всьому цьому нагромадженні ворожих випадковостей. Знервована, вона ходила вулицею вперед і назад, немов у гарячці. Як повія, – подумала. Але жінки ніде не було. Тільки темрява

поволі опускалася на землю, ранній весняний вечір перетворював світлий колір неба на брудно-каламутний і ніч квапливо вступала в свої права. На вулицях загоралися вогні, людський натовп заквапився по домівках, здавалося, життя ховається за покровом темряви. Ірене ще кілька разів пройшла вулицею з малою надією, а потім повернулася додому. Вона змерзла.

Утомлена, пройшла до себе нагору. Чула, як у сусідній кімнаті вкладають спати дітей, але їй не хотілося бажати їм на добраніч: попрощатися з ними на одну ніч, а самій думати про вічність було надто складно. Та й навіщо бачитися з ними? Щоб знову відчути у їхніх радісних поцілунках нічим не затьмарене щастя, а на їхніх просвітлених личках побачити любов? Навіщо мучити себе уже втраченою радістю? Вона стиснула зуби: ні, вона більше нічого не хоче відчувати у житті, нічого доброго й усміхненого, нічого, що пов'язувало її з численними спогадами, бо завтра вона обірве усі ці зв'язки. Тепер треба думати тільки про огидне, про погане, про жахливе – про свій гріх, про шантажистку, про скандал, про все, що змушує її ступити у прірву.

Ці самотні та невеселі роздуми, прийшовши, перервав чоловік. Фріц намагався почати з нею невимушену розмову, знайти слова, які б розворушили її, розпитував, як минув день. Вона відчула у цій несподіваній турботі якусь нервозність, але спогади про вчорашнє заважали їй підтримувати розмову. Страх стримував від спроби врятуватися завдяки коханню та відданості. Він, здається, відчув її нехіть і стривожився. Їй було ніяково перед ним за його дбайливість і намагання наблизитися до неї, тож вона рано побажала йому на добраніч.

– До завтра, – відповів він, і вона пішла до себе.

Завтра – воно було так близько і водночас так недосяжно далеко! Безсонна ніч здалася їй страшенно довгою і темною. Звуки все рідше долинали з вулиці, за тінями на підлозі вона побачила, коли згасли ліхтарі на вулиці. Часом їй здавалося, що вона чує дихання у сусідніх

кімнатах – у дитячій, у чоловіковій спальні, – дихання усього цього близького, але уже майже втраченого для неї світу. Але водночас вона чула і безіменне мовчання, неприродне, нетутешнє, відчувала його нутром, воно долинало із якогось таємничого шурхітливого джерела і звучало у неї всередині. У цій безкінечній тиші і темряві вона почувалася, ніби у савані, невидиме небо тиснуло на груди. Час від часу години голосно промовляли у темряву якусь цифру, тоді ніч здавалася ще чорнішою і ще більше позбавленою ознак життя, але Ірене вперше здалося, що вона розуміє суть цієї безкінечної порожньої темряви. Вона більше не думала про смерть і прощання, а натомість розмірковувала, як можна було б якомога безболісніше для себе і для дітей уникнути ганьби і людського осуду, ступаючи назустріч смерті. Вона розмірковувала про всі способи самознищення, аж поки з трохи моторошною радістю не пригадала, що колись лікар прописав їй морфій, щоб допомогти позбутися безсоння, яке мучило її після однієї важкої хвороби. Вона приймала тоді по кілька крапель солодко-гіркої отрути, і їй сказали, що вмісту крихітної пляшечки вистачило б, щоби м'яко приспати людину назавжди. О! Більше ніхто не переслідуватиме її, вона отримає спокій, вічний спокій, ніколи не відчує, як молоток страху стукає у її серце! У гарячці безсоння думка про безболісне засинання мала дуже привабливий вигляд, здавалося, вона вже відчуває на вустах неприємний смак отрути і її свідомість поволі затьмарюється. Ірене похапцем сіла у ліжку і запалила світло. Пляшечку вдалося знайти досить швидко, але вона була напівпорожня, тож Ірене засумнівалася, що цього вистачить. Вона гарячково обшукала всі шухляди, аж поки не знайшла рецепт, який давав їй можливість докупити ще. Вона дбайливо згорнула папірець, ніби цінну банкноту, і осміхнулася сама до себе: ось у її руках смерть. Її кинуло в холодний піт, але одночасно вона відчула заспокоєння і хотіла знову лягти у ліжко. Минаючи дзеркало, глянула на своє відображення у темній рамі. Бліда, схожа на привид, з виряченими очима, у білій нічній сорочці, ніби у савані. Їй стало страшно, і вона вимкнула світло, затремтіла від холоду і повернулася назад у ліжко, щоб пролежати без сну до світанку.

Уранці вона спалила свої листи, впорядкувала дрібні справи, але уникала дітей і всього, що було для неї важливим і дорогим. Не хотіла, щоби життя знову спокусило її своїми привабами, зробило виконання задуманого ще важчим і примусило знову сумніватися. Потім вона вийшла на вулицю – ще раз випробувати долю і, можливо, зустріти ту жінку. Вона знову ходила туди-сюди по вулиці, але вже не з таким піднесенням і напругою, як учора. Щось у ній втомилося, і боротися вона більше не могла. Ходила так протягом двох годин, ніби виконуючи якусь роботу. Жінки ніде не було. Але від цього їй більше не було боляче. Ірене була така виснажена, що вже майже не хотіла зустрічі. Роздивлялася обличчя людей, і всі вони видавалися їй чужими, мертвими, непорушними. Усе це було уже далеким, втраченим і більше їй не належало.

Тільки раз вона здригнулася. Їй здалося, ніби вона відчула з протилежного боку вулиці погляд свого чоловіка, той дивний, жорсткий і колючий погляд, знаний їй у ньому лише віднедавна. Вона розлючено подивилася у тому напрямку, але постать миттю зникла за машинами, які проїздили вулицею, і вона заспокоїла себе думкою, що о цій порі чоловік завжди працює в суді. У постійному напруженні вона втратила відчуття часу і запізнилась на обід. Але його також іще не було вдома, він прийшов на дві хвилини пізніше за неї і, як їй здалося, був чимось помітно схвильований.

Ірене порахувала години до вечора і злякалася, що їх залишилося ще так багато. Як виявилося, для прощання треба зовсім небагато часу: усе раптом втрачало вартість і сенс, коли приходило усвідомлення, що його неможливо забрати з собою. Це було дивне відчуття. Вона почувалася сонно і втомлено. Механічно пересувалася вулицями, не замислюючись, куди і навіщо, не озираючись довкола. На одному з перехресть кучер ледве встиг в останній момент затримати коней, дишло мало не зачепило її. Візник вилаявся, але вона навіть не озирнулася: це могло б урятувати її або хоча б відкласти найстрашніше. Можливо, ця випадковість позбавила б її необхідності самій виконувати прийняте рішення. Вона втомлено брела далі: їй подобалося ні про що

не думати – тільки неясно відчувати десь усередині, що незабаром усьому прийде кінець. Це було схоже на туман, який м'яко опускається і накриває землю.

Коли вона випадково підняла очі і прочитала назву вулиці, то здригнулася: під час своєї безцільної прогулянки вона дійшла майже до самого дому свого колишнього коханця. Чи було це знаком? Можливо, він допоможе їй, бо напевно знає адресу цієї жінки. Вона аж затремтіла від радості. Як вона могла не подумати про цей найпростіший вихід? Раптом вона знову відчула, як напружується її тіло, а надія пожвавлює втомлені думки, які досі були хаотичними і невпорядкованими. Він має зараз піти разом із нею до цієї жінки, щоб раз і назавжди покласти цьому край. Потрібно як завгодно, навіть погрозами, примусити її припинити свої вимагання, і, можливо, навіть тої суми, яка лежить зараз у кишені Ірене, вистачить, щоб жінка зникла з міста. Раптом вона засоромилася, що так погано повелася з бідним юнаком під час останньої їхньої зустрічі, але це не похитнуло її впевненості у тому, що він допоможе їй. Дивно, що цей порятунок прийшов тільки тепер, тепер, в останню мить.

Ірене поспіхом піднялася сходами і подзвонила. Ніхто не відчинив. Вона прислухалася: їй здалося, що за дверима чути обережні кроки. Потім подзвонила ще раз. Знову мовчання. І знову ледь чутний звук ізсередини. Тут вона втратила терпець і почала дзвонити безперервно, зрештою, ішлося про її життя.

Урешті за дверима щось ворухнулося, клацнув замок, утворилася вузька щілина.

– Це я, – швидко прошепотіла вона.

Він відчинив двері, мав переляканий вигляд.

– Ти… це ти… Ви… Вибачте, шановна пані, – забелькотів він, помітно розгублений. – Я був… вибачте будь ласка… я вас не чекав… не був готовий до вашого візиту… вибачте будь ласка, що не відразу відчинив.

І він показав на рукави своєї сорочки. Сорочка була напіврозстебнута і бракувало комірця.

– Я мушу терміново з вами поговорити… Ви маєте допомогти мені, – нервово сказала вона, бо він і досі не пустив її далі коридору, ніби жебрачку.

– Прошу, – розгублено пробурмотів він, подивившись кудись убік. – Я… зараз… трохи… трохи… зайнятий…

– Ви повинні вислухати мене. Усе це ваша провина. Тому тепер ви маєте мені допомогти… Ви повинні повернути мені перстень, ви повинні… Або хоча б скажіть мені адресу… Вона весь час мене переслідує, а тепер вона зникла… Ви повинні, чуєте, повинні.

Він витріщився на неї. Тільки тепер вона помітила, що її слова були цілком позбавлені змісту.

– О Боже… Ви ж нічого не знаєте… Отже, ваша коханка, колишня коханка, ця жінка вистежила мене, коли я ішла від вас останній раз, і відтоді переслідує і шантажує мене… вона замучить мене до смерті… а тепер вона забрала в мене перстень, а він терміново мені потрібен. Потрібен до сьогоднішнього вечора, чуєте, до сьогоднішнього вечора… Тож допоможіть мені, будь ласка.

– Але… але я…

– Ви допоможете чи ні?

– Але я не знаю ніякої жінки. Не маю уявлення, кого ви маєте на увазі. У мене ніколи не було романів із шантажистками, – він поводився майже грубо.

– Отже… отже, ви її не знаєте. Вона, мабуть, узяла все це з повітря. І моє ім'я, і адресу. Можливо, те, що вона мене шантажує, теж неправда і мені все це наснилося.

Вона голосно зареготала. Йому стало лячно. Раптом він подумав, що вона збожеволіла, її очі так дивно блищали, поведінка була незрозумілою, а слова позбавлені сенсу. Він стривожено озирнувся.

– Прошу вас… Заспокойтеся, люба пані… Я вас запевняю, ви помиляєтеся. Це абсолютно неможливо, це має бути… Ні, я сам нічого не розумію. Я не знаю таких жінок. Обидві мої кохані, з якими у мене були стосунки відтоді, як я тут мешкаю, а ви знаєте, що це не так довго, вони зовсім не такі… Я би не називав імен, але… Але смішно навіть подумати… Запевняю вас, це якась помилка…

– Отже, ви відмовляєтеся мені допомогти?

– Та ні, що ви… Якщо я можу чимось.

– Тоді… ходімо. Ми разом підемо до неї…

– До кого… до кого підемо?

Вона міцно вхопила його за рукав, і він знову злякався, що вона збожеволіла.

– До неї… Ви підете чи ні?

– Але… звичайно, я не проти… – Його підозри все більше підтверджувалися через наполегливість, з якою вона підштовхувала його. – Звичайно… звичайно…

– Тож ходімо… це питання життя і смерті!

Він глибоко вдихнув, аби не засміятися. А потім раптом посуворішав.

– Вибачте, шановна пані… але саме зараз я нікуди не можу піти… у мене урок гри на фортепіано… я не можу його перервати…

– Он воно що… – викрикнула вона йому в обличчя. – Он як ви даєте уроки… без маринарки… Ви брехун. – І вона кинулася вперед у пориві раптового здогаду. Він спробував зупинити її. – Тож вона тут, у вас, ця жінка? Зараз виявиться, що ви спільники. Напевно, ділитеся тим, що витягли з мене. Але я хочу з нею поговорити. Тепер я вже нічого не боюся.

Вона кричала дуже голосно. Він тримав її міцно, але вона вирвалася і кинулася у двері спальні.

Якась постать відскочила від дверей, де, мабуть, підслуховувала. Ірене здивовано подивилася на незнайому напівдягнену жінку, яка ховала від неї своє обличчя. Коханець вбіг слідом, щоб запобігти нещастю і затримати Ірене, яку він вважав божевільною, але вона вже вийшла зі спальні і пробурмотіла лише: "Вибачте".

Вона вже взагалі нічого не розуміла і відчувала лише огиду, нескінченну огиду і втому.

– Вибачте, – повторила вона, коли побачила, як тривожно він дивиться їй услід. – Завтра… завтра ви все зрозумієте… тобто, я… я сама вже нічого не розумію.

Вона говорила з ним, ніби з чужим. Ніщо не нагадувало їй, що колись вона належала цьому чоловікові, вона вже ледь відчувала власне тіло. Тепер усе заплуталося ще більше, ніж раніше, напевно вона знала лише те, що десь тут замішана брехня. Але вона була занадто втомлена, щоб думати, занадто втомлена, щоб дивитися. Із заплющеними очима вона зійшла сходами донизу, ніби засуджений до страти на ешафот.

Коли вона вийшла на вулицю, було вже темно. У голові промайнула думка, що, можливо, зараз на вулиці вона зустріне ту жінку і в останній момент урятується. Їй захотілося скласти руки до молитви і попросити цього у забутого Бога. Боже, дай змогу купити собі ще кілька місяців, лише кілька місяців до літа, а потім прожити спокійно ще літо, далеко звідси, у недосяжному для шантажистки місці, поміж полів і лісових галявин, тільки одне літо, але вона проживе його так жадібно, насолоджуватиметься кожною миттю, і це літо стане для неї важливішим, ніж усе дотеперішнє життя. Вона ретельно вдивлялася в темряву вулиці. Їй привиділося, що у брамі навпроти хтось є, але коли підійшла ближче, постать зникла в будинку. Якусь мить їй здалося, що це був її чоловік. Уже вдруге сьогодні вона злякалася, що раптом зустріне його і просто на вулиці відчує на собі його суворий погляд. Ірене ще трохи постояла в очікуванні. Але з тіні більше ніхто не з'являвся. Вона пішла далі, відчуваючи тривогу і чийсь пекучий погляд на спині. Знову озирнулася, але нікого не побачила.

Аптека була недалеко. Вона зайшла досередини, руки її тремтіли. Продавець узяв рецепт і почав готувати замовлення. Вона уважно стежила за кожним його рухом – блискуча вага, мініатюрні важки, крихітні написи на пляшечках, полиці нагорі з цілими рядами есенцій, підписаних незнаними їй латинськими словами, вона безтямно читала їх усі одне за другим, нічого не розуміючи. Дослухалася до цокання годинника і вдихала специфічний солодкаво-масний дух ліків, а потім раптом пригадала собі, як дитиною завжди просила маму посилати її до аптеки, бо їй подобався цей запах і розглядання численних крихітних пляшечок. При цьому вона з жахом усвідомила, що не попрощалася зі своєю матір'ю, і їй стало дуже шкода бідну жінку. Вона спробувала

уявити, як злякає маму смерть доньки, але аптекар уже наливав із мензурки до синьої пляшечки світлу рідину, уважно відраховуючи краплини. Закам'яніло спостерігала вона за тим, як смерть переливається з однієї посудини до іншої, а звідти незабаром поллється у її жили, і холод пройняв усе її тіло. Ніби загіпнотизована, стежила вона за пальцями, які закорковували пляшечку із небезпечною рідиною і обгортали папером, заклеюючи отвір. Усі її чуття були зосереджені на цій небезпечній думці і паралізовані нею.

– Дві крони, будь ласка, – сказав аптекар.

Вона отямилася від свого заціпеніння і поворухнулася. Потім запхнула руку до сумочки, щоб витягти гроші. Усе видавалося їй химерним, немов уві сні, вона подивилася на монети, не відразу розпізнаючи їх, і довго не могла порахувати.

У цей момент вона відчула, як хтось енергійно відсуває її руку вбік і кладе на прилавок гроші. Збоку від неї з'явилася чиясь рука і забрала в аптекаря пляшечку.

Вона розгублено озирнулася і застигла на місці. Це був її чоловік, він стояв біля неї з міцно стисненими губами. Його обличчя було бліде, а на чолі виступив піт.

Ірене відчула, що зараз знепритомніє, і вхопилася рукою за стіл. Раптом збагнула, що це справді його вона бачила на вулиці і у брамі будинку – інтуїтивно во-на відчула це ще тоді, а тепер уже була певна.

– Ходімо, – сказав він глухим голосом.

Вона машинально глянула на нього і подумки здивувалася, що так слухняно іде слідом за ним. Мимоволі допасовувала свої кроки до його темпу.

Вони йшли поряд, не дивлячись одне на одного. Він усе ще міцно стискав у руці пляшечку. Раптом він зупинився і витер долонею піт із чола. Вона також зупинилася, не роздумуючи, машинально. Але не наважилася подивитися на нього. Вони мовчали, а між ними шуміла вулиця.

На сходах він пропустив її уперед. І відразу ж, як тільки його не виявилося поряд із нею, ноги її підкосилися і вона захиталася. Довелося зупинитися і вхопитися за перила. Тоді він підтримав її за руку. Від доторку вона здригнулася і швидко подолала решту сходинок.

Вона зайшла до кімнати, він за нею. Стіни темно поблискували, можна було розрізнити контури меблів. Вона продовжувала мовчати. Він розірвав папір на пляшечці і вилив уміст, а пляшку різким рухом шпурнув у куток. Від звуку падіння скла вона здригнулася.

Вони мовчали і далі. З опущеним додолу поглядом вона відчувала, як він збирається з силами. Урешті він підійшов до неї. Ближче, зовсім близько. Вона відчувала, як важко він дихає, і бачила крізь пелену перед своїми очима блиск його погляду у темряві кімнати. Вона чекала на вибух його гніву і тремтіла, передчуваючи, як він зараз схопить її за руку своєю сильною долонею. Її серце завмерло від жаху, а нерви напнулися, як струни, усе в ній чекало на покарання, і вона майже раділа цьому. Але він усе ще мовчав, і вона з сильним здивуванням відчула, що він підійшов ближче зовсім не для того, щоб покарати її.

– Ірене, – сказав він, і його голос звучав навдивовижу м'яко. – Як довго нам ще мучити одне одного?

І тут вона раптом не витримала і вибухнула криком, здригаючись у конвульсіях, ніби щось з усієї сили виштовхнуло цей крик із її грудей. Після довгих притлумлювань із неї нарешті вирвалися накопичені за останні тижні ридання. Якась розлючена рука вхопила її зсередини і

потрусила, Ірене захиталася, немов п'яна, і могла б упасти, якби чоловік не підтримав її.

– Ірене, – заспокоював він її. – Ірене, Ірене, – все тихіше і лагідніше вимовляючи її ім'я, так ніби він міг пом'якшити цей вигук відчаю перенапружених нервів тим, що якомога ніжніше вимовляв слова. Але у відповідь почув лише ридання, усе тіло дружини здригалося від болю. Він підвів її до канапи і поклав. Але вона не заспокоїлася. Ніби розряди електричного струму хвилями проходили крізь тіло, воно здригалося від холоду і все бурхливіших ридань. Тижні неймовірного нервового напруження виснажили нервову систему, і тепер тіло вже нічого не відчувало і лише безсило корчилося у конвульсіях.

Страшенно схвильований, він обіймав її, а вона здригалася все сильніше, хапав за холодні руки, цілував її сукню, потилицю, спершу заспокійливо, а потім пристрасно, але тремтіння, ніби тріщина, розколювало її тіло, а зсередини виривалися несамовиті, врешті випущені назовні ридання. Він торкнувся холодного і мокрого від сліз обличчя і відчув, як сильно пульсує кров у жилах на скронях. Він злякався за неї і став на коліна біля канапи, щоб наблизитися до її обличчя.

– Ірене, – він ніжно торкався її обличчя. – Чому ти плачеш… Тепер… тепер уже все минулося… все позаду… Чому ти далі мучиш себе… Ти не мусиш більше боятися… Вона ніколи більше не прийде… Ніколи… ніколи…

Її тіло знову здригнулося, він тримав його обома руками. Йому стало ще страшніше, коли він відчув, яким сильним був відчай, що мучив і розривав навпіл це зболіле тіло, відчув себе вбивцею. Він цілував її і шепотів слова вибачення.

– Ні… ніколи більше… я присягаюся тобі… я не міг уявити, що ти так перелякаєшся… я хотів тебе тільки покликати… покликати назад, до

твоїх обов'язків… хотів, щоб ти пішла від нього… назавжди… і повернулася до нас… у мене не було іншого виходу, коли я випадково про все довідався… я ж не міг тобі сказати про це… я думав… завжди думав, що ти прийдеш… тому я послав її, цю бідолашну… щоб вона примусила тебе отямитися… вона бідна жінка… безробітна акторка… її звільнили… вона дуже не хотіла цього робити, але я наполіг… тепер я бачу, це було несправедливо… але я ж хотів, щоб ти повернулася… я ж завжди натякав тобі, що готовий… що я хочу тільки пробачити, але ти мене не зрозуміла… але так… щоб ти зайшла аж так далеко, я не хотів… я більше за тебе страждав, коли дивився на це все… я стежив за кожним твоїм кроком… я мав змусити тебе тільки задля дітей, задля них… але тепер усе минулося… все знову буде добре…

З якоїсь недосяжної далечі вона чула слова, які звучали ніби десь близько, але вона їх не розуміла. У неї всередині щось шурхотіло і заглушало всі зовнішні звуки, це був якийсь хаос відчуттів, у якому все тонуло. Вона відчувала доторки на своїй шкірі, поцілунки і пестощі, відчувала власні, уже холодні, сльози, але всередині неї все було наповнене звуками, глухим і водночас гучним шумом, який стрімко розростався і гримів, ніби дзвони. А потім дійсність втратила чіткі контури. Вона відчувала, час від часу виринаючи із забуття, що її роздягнули, ніби у хмарах десь збоку було обличчя її чоловіка, добре й стривожене. І тоді вона поринала назад, у глибоку темряву, у чорний, позбавлений видінь сон, якого вона так довго не мала.

Коли наступного ранку вона розплющила очі, в кімнаті вже було світло. І в собі вона також відчула просвітління, всередині неї розпогодилося, зникли хмари, і її кров була ніби омита дощем. Вона спробувала усвідомити, що з нею трапилося, але все це здавалося їй несхожим на дійсність. Їй здалося, що вона нереальна, легка і вивільнена – так буває, коли уві сні пересуваєшся у просторі, – це відчуття стукало, ніби молотком, їй у скронях. І щоб перевірити власну справжність, вона навіть помацала руками своє тіло.

Раптом вона здригнулася: на її пальці знову блищав перстень. І тут вона остаточно прокинулася. Плутані слова, які вона чула у напівпритомному стані, змішалися з притупленим прозрінням, яке прийшло до неї ще перед тим, але так і не наважилося стати думкою чи підозрою, усе це переплелося тепер разом і прояснилося. Вона раптом усе зрозуміла: питання свого чоловіка, здивування коханця – маски впали з облич, і вона побачила павутину, у якій так довго борсалася. Ірене відчула гіркоту і сором водночас, нерви знову примусили її затремтіти, і вона майже пошкодувала, що прокинулася з цього сну, позбавленого видінь і страху.

І тут із сусідньої кімнати долинув сміх. Повставали діти, і шуміли, ніби птахи, що своїм співом починають новий день. Вона розрізнила голос сина і вперше здивовано зауважила, наскільки він схожий на батьків. Спокійна усмішка з'явилася і на деякий час завмерла на її губах. Вона лежала із заплющеними очима і намагалася якомога повніше насолодитися усім цим, що було її життям і її щастям. Усередині вона відчувала ще якийсь біль, але це був біль одужання, пекучий, але вже несильний – так печуть рани, коли загоюються і вкриваються шрамами.